ŞİFA NİYETİNE
Mehmet Karahisarî

ALTİVA KİTAP

Altiva Yayınları: 15
Düşünce: 4

Şifa Niyetine
Mehmet Karahisarî

1. Baskı, Eylül 2021

ISBN
978-605-XXXX-X-X

Kurumsal
Yayın Yönetmeni
İbrahim Altuncu

Altiva Yayıncılık
Alkut Sok. 8/1 Gazi Mah./Ankara
Tel: 0312 211 0090
alef@aleftanitim.com
twitter.com/altivakitap
facebook.com/altivakitap
instagram.com/altivakitap

Kapak Tasarım/İç Düzen
ALEF Tanıtım Ltd. Şti.

Baskı/Cilt
Vadi Grafik
İvedik OSB, 2284 Sokak, No: 101
Yenimahalle/Ankara
Sertifika No: 47479

©Altiva Yayıncılık
Sertifika No: 51859
Bu kitabın bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek yapılacak tanıtım amaçlı kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Font Kullanımı: Cala, 10/11/14/18/22 punto

Altiva Yayıncılık,
Alef Tanıtım Yayıncılık ve Organizasyon San. ve Tic. Ltd. Şti.'nin yayıncılık markasıdır.

ŞİFA NİYETİNE

Mehmet Karahisarî

ALTİVA KİTAP

Mehmet Karahisarî

Mehmet Karahisarî, Afyonkarahisar Sandıklı doğumludur (1968). Üveysi meşrepli Kadiriyye-Ekberiyye mensubudur. Hasan Yenice ve Seyyid Mustafa Yaşar Göletderevî'den icazet alan Karahisarî'nin daha önce neşredilmiş 'Üsküdar Sohbetleri: Ekberiyye'de Usul' (Altiva Yayınları, 2020) isimli kitabı bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

KUR'AN SEFERİ 13

YAZI 16
Muhkem ve Müteşâbih 16
Kitap 18

OKUMAK 23
Kalbin Okuması 26
Aklın Okuması 30
Hatime 35

İLİM SEFERİ 37

İLM-İ TIBBU'R-RUHANİ 39
İlm-i Feraset 47
İlm-i Kimya 50
Tabibu'l-Ervah 56

HATİME 59

Kaynakça 63

Değerli büyüğüm Hasan Yenice'ye,

Naat

Efendim,
Sizi isminizin hakikati El-Hamid ismi ilahisiyle idrak ettim,
Methedilmeye en layık olanı hakkıyla methedendir Muhammed.
Melekutta yerinizi 'makam-ı Mahmud'la idrak ettim,
Hiçbir peygambere nasip olmayan bir makamdır 'makam-ı Mahmud'.
Mahşerde rütbenizi 'liva-i hamd'la idrak ettim,
Hiçbir kula verilmeyen bir rütbedir 'liva-i hamd'.
Risalet'inizi Kur'an-ı Kerim'le idrak ettim,
Külli bir kitaptır Kur'an-ı Kerim.
Sünnetinizi hâlinizle idrak ettim,
Kalplerdeki hüzün hâlinizdir.
İdrak edebildiğim her şeyi,
Hakikatinizi, makamınızı, rütbenizi, Risalet'inizi,
hâlinizi hakkıyla methetmek,
Size halimi en güzel cümlelerle arz etmek isterdim,
Bu mânâdan acizim, nakısım.
Bir 'hiç'im.
Aczimi, nakıslığımı, hiçliğimi mazur görün,
Hakikatim ismim,
İsminiz ismimdir.
İsminizden gelen sır,
Sırrı bilmenin sır olmak olduğunu idrak ettirdi.
Sırrınızla sırlandım,
Kapınızda bekliyorum Efendim.

Mehmet Karahisarî
1442, Ramazan

Bismillahirrahmanirrahim

Kur'an-ı Hakîm, bir çok mertebeden ve bir çok vecihten okunabilen bir kitaptır. Bu mânâda 'tefsir' ve 'te'vil'den söz edilir. Hem tefsir hem de te'vil ciddi bir ilmi gerektirir ki, bu alanda da birçok eser mevcuttur. Tefsir, Kur'an-ı Hakîm'in ifadesiyle '*kıssalar'* üzerinde zahiri bir açıklama usulüdür. Te'vil ise yine Kur'an-ı Hakîm'in ifadesiyle belli bir ilmin hasılıdır.

Mutasavvıfların Allah'ın kitabına ilişkin değerlendirmeleri işaretler şeklindedir. Aslında bu işaretler te'vil mânâsındadır. Onlar bütün değerlendirmeleri kendi nefislerine döndürürler ve kendi nefislerinde gördüklerini işaret olarak isimlendirirler. Muhyiddin İbn Arabî hazretleri; "*Yüce Allah, varlık aleminde yazılı olan her şeyi kalplere ilham yoluyla yazdırır. Çünkü alem, yazılmış ilahi bir kitaptır. Yazdığım hiçbir kitapta müelliflerin ve telifin gayesini gütmedim, yazdıklarımın tamamı ilhamdır."* cümlesiyle te'vil mânâsını ifade eder. Bu mânâda olmak üzere elinizdeki risale ne bir tefsir ne de bir te'vil hükmündedir. Sadece Kur'an-ı Hakîm'de yer alan "*Şüphesiz bunda 'mütevessim'ler (iz sürücü) için ibretler vardır.*" (Hicr suresi, 75) Ayetinde yer alan mânâyı idrak gayretinin bir karşılığı, mânânın tafsilden ziyade tâbiridir.

Kur'an-ı Hakîm'de yer alan '*furkan*' anahtar bir mefhumdur. "*Ramazan ayı, ki onda Kur'an; insanlara hidayet olarak ve hidayeti açıklayıcı Furkan olarak indirilmiştir."* (Bakara suresi 185.) *"O sana kitabı, daha önce hidayet olarak indirdi, furkanı da."* (Âl-i İmran, 4) buyurulur.

Her iki ayette de el-Hâdî; hidayet edici vurgusu ile Furkan'ın mânâsı irtibatlıdır. Enbiya Suresinde Furkanın muttakilere dair bir mânâ olduğu vazedilir; "*Musa'ya ve Harun'a muttakiler için bir ışık ve bir zikir olarak furkanı verdik.*" (Enbiya, 48) Kur'an-ı Hakîm'de muttakîler mü'minlerin en üst mertebeye sahip olanları mânâsında zikredilirler. Muttakiler içinde Salihler, Muhsinler, muhlisler yer alır ki, '*furkan*' bu seviyeden bir idraktir. Furkan; istidadın nispetinde Kur'an-ı Kerim'i anlamaktır. İbn Arabî hazretleri aynı eserinde; "*Kur'an ehli olmanın en alt derecesi kişinin Kur'an'ın kelimelerini hıfzetmesidir. Şayet Kur'an'dan ezberleyerek yüklendiği bu kelimelerle ahlaklanır ve bunu sıfatı hâline getirirse*" mânânın hasıl olacağını söyler. Bu mânâda ahlaklanmak '*anlamanın*' bir hasılıdır.

Sâlik, diğer seferlerin yanında Kur'an seferine tabidir. Bu seferde Kur'an'ın bazı menzillerinde belli mânâlar ona açılır. Bir tür sefer notları olan, Abese suresi ayetlerinde (12-16) '*esferen*' tabiriyle zikredilen bu mânâ yine Kur'an'ın tabiriyle belli bir meşreb ve mizacın hasılıdır ve herkes Kur'an'dan kendi ölçüsünce ilim alır.

Muhyiddin İbn Arabî hazretleri '*Seferler*' isimli eserinde Kur'an seferini vazeder;

"Biz onu (yani Kur'an-ı Aziz'i) Kadir Gecesi'nde indirdik." "Tefsirciler naklederek demişlerdir ki Kur'an bir defada yakın göğe inmiştir. Sonra oradan Hz. Muhammed (s.a.s.)'in kalbine ayet ayet indirilmiştir. Bu, Kur'an gizli veya açıktan okunmaya devam ettiği müddetçe asla bitmeyecek bir seferdir. Kul hakkında aslı üzere baki kalan Kadir Gecesi ise kulun saflaştığı ve tezkiye olduğu zamandaki nefsidir. Bu yüzden Allah Teala "Her hikmetli

emr o gecede ayırt edilir. " buyurmuştur. Aynı şekilde her hikmetli emr nefste de yaratılmıştır ve nefse iki mânâ üzere fücuru ile iki mânâ üzere takvası ilham olunmuştur.

Kulun kalbi ise itibari olarak Kur'an'ın bir defada indirildiği yakın göktür. Daha sonra muhataplara göre Furkan olur. Kalbde, görmenin payına düşen şey duymanın payına düşen şey gibi değildir. Biz ancak 'Senin kalbine bir defada indirildi" dedik. Bununla Kur'an'ı ezberlemeni ve hıfzetmeni kastetmedik. Bizim sözümüz ancak ruhani ve manevidir. Ve biz ancak, o senin katındadır, fakat sen· bilmiyorsun demek istedik. Çünkü göğün Kur'an kendisine indirildiğinde onun metnini ezberlemesi gerekli değildir. Sonra Kur'an, perdelerini kendinden açmanla senden sana ayet ayet iner. Ben bunu sülukumun başındayken kendimde tecrübe ettim."

Muhyiddin İbn Arabî hazretlerinin vazettiği '*Kur'an seferi*', yolcunun Kur'anla irtibatlanması mânâsındadır. Herkesin Kur'an-ı Kerim'de bir suresi ve o sure içinde de kaderini belirleyen bir ayeti vardır ki, 'kadem' bu bağlamdadır. Başka bir ifadeyle herkes Kur'an seferine önce kendi suresini idrak ederek başlar ve sefer süresinde kendisine açılan mânâlar onun '*furkan*'ı olur.

Muhyiddin İbn Arabî hazretlerinin suresi Zümer suresiydi ve alemi o mânâ üzerinden okudu. Zümer suresinde yer alan "*ulu'l-elbab tezekkür eder*" ayeti, Furkan açısından en üst mertebenin karşılığıdır.

Elinizdeki risale ise Yusuf suresi ve El-Alim esma-i ilahisi üzerinden bir okumadır. Risale iki ayrı bölümden müteşekkildir. Birinci bölüm Kur'an seferinin hasılıdır, ikinci bölüm ise, ilim seferinin hasılı bir talikattır.

Rabb-i hâs, a'yân-ı sâbite ve istidat, yolcunun kaderidir ve nasibi de bu vecih üzerinden olur. Kur'an

seferi'nin yani Furkan'ın el-Alim esma-i ilahisi üzerinden olması Kur'an-ı Hakîm'de yer alan kalem, yazı, kitap, okuma ve ilim mânâları belirlemiştir.

Ekberi gelenekte Muhyiddin İbn Arabî hazretlerinin eserlerinden bir bölümün şerh edilmesi usulü söz konusudur. İbn Arabî hazretleri kendi devrinde bu usulde talebelerine kısa neşriyatlar yaptırmıştır ki, talebesi olan İbn Sevtekin'in '*İdris Fassı Şerhi'* bu usulün en kıymetli risalelerindendir. Bu mânâda bir neşriyat aynı Kur'an seferi gibi seyrüsülukun menzillerindendir. İkinci bölümde, İbn Arabî hazretlerinin eserlerinde işaret edilen *'İlm-i Tıbbu'r-ruhani'* üzerine mütevazı bir talikat yer almaktadır. Şifa niyetine, mevsimin ilk meyveleri yenilmeden söylenilen duadır. İlk meyvelerin tadı tam kemalde olmayıp biraz kekri olduğu gibi elinizdeki kitap da bu mânâyı taşır.

"*Tevfikim ancak Allah'ın yardımı iledir. Ben sadece O'na tevekkül ettim ve sadece O'na yöneliyorum.*" (Hud Suresi,88)

Mehmet Karahisarî
Üsküdar, 1443

KUR'AN SEFERİ

'Kur'an müminler için şifadır.'
(İsra suresi, 82)

Ya Şafi şifana nail eyle. Hazreti İbrahim'in zikriyle seni zikrederim; "*şifamı veren sensin*". Beni Efendimiz Muhammed Mustafa'nın (s.a.s.) şefaatine nail eyle, O ki, tabibu'l ervah'tır.

Eş-Şafi ismi ilahisi, şifanın hakikatidir. Bu ismin hükmü idrak edildiği takdirde kulluk mânâsı hasıl olur. Herkesin şifası kendi mizacına göredir ki, Eş-Şafi o mizaç üzerinden tecelli eder. Hikmet gereği, tecelliler mertebelidir, mânâ istidat ve nasip kadardır. Şifayı idrak etmek, hayatı, yolu, yolculuğu idrak etmektir. Kur'an-ı Kerim'de yer alan şifa ayetlerinin yer aldığı sureler ve ibareler de birer işarettir. Rabbim şifayı idrak edebilenlerden eylesin inşallah.

Hayatımız bir sefer ve hepimiz birer yolcuyuz. Yolculuğumuz şifaya doğrudur. Şifa, hazreti Muhammed (s.a.s.) Efendimizdir, sır "*lâilaheillallah Muhammedun şifaulullah*" cümlesindedir. Eş-Şafi ismi ilahisine Efendimize ulaştığımızda mazhar oluruz ve herkes kendi mizacı üzerinden yine kendi nasibi kadar bir mazhariyet elde eder ki bu mânâya kader diyoruz.

Müslüman, mü'min, muttaki için Efendimize (s.a.s.) yolculuğun anahtarları önce Kur'an-ı Kerim sonra sünnet-i seniyyedir. Kur'an-ı Kerim; mü'minler için şifadır, sünnet-i seniyye de şifaya yolculuğun

usulleridir. Efendimizi (s.a.s.) idrak etmek Kur'an-ı Kerim'i idrak edebilmenin anahtarıdır. O yaşayan Kur'an'dır. Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetler; sadrın açılması, Hira dağında nüzul, miraç, sidretü'l münteha hep Efendimizi (s.a.s.) idrak edebilmemiz için birer işarettir.

Yolcu Kur'an-ı Kerim'i öncelikle Efendimizi (s.a.s.) idrak etmek için okur ve Efendimize (s.a.s.), şifaya doğru yolculuğun merhaleleri ve mertebeleri söz konusudur. Sefer bu mânâda Kur'an seferidir ki, ikinci merhalede Rabbimizi biliriz. Bütün ilimler Kur'an'dandır ifadesinin hikmeti de budur. Yolcu Kur'an-ı Kerim'i de Efendimizi (s.a.s.) de mertebesi ve hali kadar idrak eder. Mertebesi arttıkça hali değişir ve yolculuğunda Efendimizi (s.a.s.) idraki artar. Yolcunun rüyaları dahi kendi hâlincedir, Efendimizi (s.a.s.) de bu hâl içinde görür. Yol ilerledikçe yolcunun Efendimizi (s.a.s.) gördüğü mertebe değişir.

Tabibu'l ervah (ruhların tabibi) olan Efendimiz (s.a.s.) olmadan ne yol vardır ne de yolculuk, ne gaye vardır ne de bir mânâ. Hal böyle iken, yolun gayesi, yolculuğun menzili belli iken, şifayı başka mânâlarda aramak, Efendimiz (s.a.s.) olmadan yolda olmak Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle '*hastalığın şiddetinin artması'* anlamına gelir.

Sünnet-i seniyye, Efendimize (s.a.s.) kadar olan bütün peygamberlerin sünnetlerinin hasılıdır ki, külli bir mânâdır. Yolcular kendi istidatları ve kademleri üzerinden sünnet-i seniyyeye intikal eder ve yine kendi mizaçları ve kademleri üzerinden sünnet-i seniyyeye ittiba eder. Şifa külli bir mânâdır ve yolcular kendi seferlerinde istidatları ve nasipleri kadar şifaya mazhar

olur. Yol aynıdır lakin menzilleri farklıdır. Bu mânâda her yolcu için sünnet-i seniyyede bir usul söz konusudur.

"İman edip salih ameller işleyenlerin ve Muhammed'e indirilene -ki o Rablerinden gelen haktır- iman edenlerin ise Allah günahlarını örtmüş ve hallerini ıslah etmiştir." (Muhammed suresi, 2)

Kur'an-ı Kerim'de yer alan *Muhammed Suresi*, Efendimizi (s.a.s.) idrak edebilmemiz için anahtar hükmündedir. Surenin hemen başında yer alan ikinci ayette; iman, salih amel, günahların örtülmesi ve ıslah mânâları tafsili olarak zikredilir.

Şifa eksik olanın tamamlanmasıdır ki İbn Arabî hazretleri bu mânâyı yaratılmış olmaktan dolayı hastayız olarak te'vil eder. Kemal, tamamlanmaktır. Tamamlanabilmenin yolu ruhların tabibi olan Efendimiz'i (s.a.s.) bulmaktır. Şifa, Hazreti Muhammed'dir (s.a.s.). Şifayı aramak Efendimizi aramaktır. Bizler O'na indirilene iman ederiz. O olmadan iman olmaz. Efendimize (s.a.s.) ittiba edenler Allah tarafından ıslah edilirler. İman eden ve ıslah edilen kalb salih amel işleyebilir.

Sünnet-i seniyye Efendimiz'e (s.a.s.) giden tariflerdir. Herkes kendi mizacıyla bu tariflere uyar; *"ameller şekillere göredir".* (İsra, 84)

En geniş mânâda 'okumak', 'anlamak', 'idrak etmek' ile ilgili olan bu mânâya herkes kendi istidadınca erişir. Anlamak, Kur'an-ı Hakîm'in ifadesiyle kalbe dair bir vasıftır.

"Cinlerden ve insanlardan çoğunu cehennem için yarattık. Kalbleri vardır anlamazlar, gözleri vardır görmezler, kulakları vardır işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir hatta daha delalettedirler, onlar gafildirler." (A'raf, 179)

YAZI

Muhkem ve Müteşâbih

Kur'an-ı Hakîm, '*muhkem*' ve '*müteşâbihten*' müteşekkildir. Belli ayetleri, belli esma-i ilahi ve belli mefhumlar müteşâbihtir. Teşbih, yani benzetme, daha üst bir âleme ait mânânın insan idrakine tenzilidir ki, bu mânâ bir indirgemedir. İlahi olan bir mânânın insana tenezzülü, farklı alemlerde yer alan mânâların yaklaştırılmasıdır. Bu mânâda da Kur'an-ı Hakîm'de zikredilen 'müteşâbih'in insan idrakini aşan bir mânâ olduğu ilk anlaşılması gereken düsturdur.

"*Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak için müteşâbih ayetlerin ardına düşerler. Onların te'vilini ancak Allah bilir." (Âl-i İmran, 7)*

Bu hakikat karşısında aynı ayette râsih alimler "*ona inandık, hepsi Rabbimin katındandır"* derler. Bu mânâda olmak üzere Kur'an-ı Hakîm'in anlaşılmasında müteşâbih tartışmasız öneme sahiptir.

Müteşâbih olan mertebelidir. Teşbih yukarıdan aşağıya doğru olduğu için müteşâbih mevhumlar da aşağıdan yukarıya doğru mertebeli olarak ifade edilir. Bu mânâda olmak üzere; akıl, kalb, nefs, ilim, hikmet gibi daha çok muhkem mânâda zannedilen ve öyle de tefsir edilen mevhumlar müteşâbihtir. Kur'an-ı Hakîm'de '*muhkem*' olanın '*tafsil*' edildiği bildirilmiştir ki bu mânâda da müteşâbih '*te'vil*' edilir.

Muhyiddin İbn Arabî hazretleri '*teşbih*'in idrak edilmesinde '*tenzih*'in önemine işaret eder. İdrak, her ikisi arasında bir yer edinmek durumundadır. Te'vil, Kur'an-ı Hakîm'de Yusuf suresinde bir ilim olarak zikredilir ve yine Kur'an-ı Hakîm'e göre ihata edilmesi güç bir mânâdır;

"*Onlar, ihata edemedikleri ilmi ve kendilerine gelmeyen te'vili yalanladılar.*" (Yunus, 39)

Kehf suresinde yer alan ve Hazreti Musa ve Hazreti Hızır (a.s.) arasında geçen hadisede Hazreti Hızır (a.s.) 'te'vil eder;

"*Sabra güç yetiremediğin şeylerin te'vilini haber vereyim*" (Kehf, 78), "*Sabırla hakkında güç yetiremediğin şeylerin te'vili budur.*" (Kehf, 82)

Te'vil, ilk önce müteşâbihin hakikati mânâsını taşır. İkinci olarak da işaret edilenin gerçekleşmesidir. Yusuf suresinde Hazreti Yusuf (a.s.) rüyasının gerçekleşmesi karşısında 'te'vil oldu' ifadesini kullanır. Bu vecihten rüya da te'vil edilmesi gereken bir mânâdır ki Kur'an-ı Hakîm'de rüya tabiri de bir ilim olarak zikredilir. Rüyanın nasıl tâbir edilirse öyle te'vil olacağı mânâsı, müteşâbih bir mânânın tâbir/te'vil edilmesine karşılıktır. Bu cümleden olmak üzere, Kur'an-ı Hakîm'de yer alan müteşâbih ayetler dışında müteşâbih esma-i ilahi ve müteşâbih mevhumların te'vil/tâbir edilmesi yaygın bir usuldür. Alimler tarafından kaleme alınmış sayısız '*Esma'ül Hüsna Şerhi*' bu mânânın delilidir.

Müteşâbih mevhumlar ise ancak belli bir kozmoloji içinde izah edilebilir niteliktedir. Hal böyle olunca İslam tarihinde özellikle felsefenin etkisiyle bir hayli eser ortaya çıkmıştır ve metafizik bu mevhumların izahında önemli hale gelmiştir. Hemen hepsi Kur'an kozmolojisine dayanan bu eserlerde arş, kürsü, yedi sema, akıl, nefs, ruh,

felek gibi insan idrakini aşan mânâlar üzerinde nazariyatlar yer alır. Bu nazariyatın hakikat ve hikmetin anlaşılması için verilmiş gayretler olarak anlaşılması gerekir.

Bu mütevazı risalede külli kozmolojinin temel mevhumlarının parçası olan kalem, yazı, okumak gibi daha dar anlamlı lakin önemi haiz mevhumlara yer verilmiştir. Mesele kozmolojiye dair külli bir mertebe olmadığı için de te'vil hükmünde değil tâbir hükmündedir. Bu mânâların külli te'vili Muhyiddin İbn Arabî hazretlerinin Fütuhât-ı Mekkiyye'sinde yer alır ki, ihtiyaç hasıl olduğunda bu eserden elde edilebilir.

Kitap

Kur'an-ı Hakîm'in inzal olan ilk ayeti '*oku*' emridir. Okumak mü'minin ilk vazifesidir. Okumak ne kadar muhkem bir mânâ ise, yazı ve yazıya dair mevhumlar o kadar müteşâbihtir. Evvela, 'kalem' mevhumu müteşâbihtir. Kur'an-ı Hakîm'de ilk inzal olan A'lâk suresinin dördüncü ayeti kalemle ilgilidir;

"O, kalemle öğretti." (A'lâk, 4)

Yine Kur'an-ı Hakîm'de *'Kalem suresi'* yer alır ve kalem ve yazdıklarına yemin edilir;

"Nun. Andolsun kaleme ve yazdıklarına." (Kalem, 1-2)

Kalem, Kur'an-ı Hakîm'de yer alan müteşâbih mevhumların en önemlilerindendir.

Kadim gelenekte daha çok *'ilk akıl'* olarak te'vil edilen bu mânâ, Kur'an-ı Hakîm veçhinde yazı, kitap, kader gibi mânâların anahtarı hükmündedir. Kalem ve söz (kelam) aynı köktendir. Kur'an-ı Hakîm'de kalem insan veçhinden hiçbir mânâda kullanılmamıştır. Bu mânâ dikkate alındığında '*yazı*' öncelikle ilahi bir mertebeye karşılık gelir. İlahi vecihten olan mânâlar müteşâbihtir

ve insani mertebeye tenezzül edilmiştir. Müteşâbihin te'vili de insani mertebeden ilahi mertebeye bir uructur.

Kur'an-ı Hakîm'de yazı ilk anlamda, en üst mertebede ilahi veçhe dairdir ve Allah'u-Teala'nın yazması, kainatın kendisinin bir kitap olmasıdır. Kainat, Allah'ın kitabıdır;

'*Kitabillah*' (Tevbe,36), *"Ümmül kitap onun indindedir. Allah dilediğini siler, dilediğini sabit kılar*." (Rad, 39), *"Şüphesiz o, katımızdaki ümmü'l-kitap içindedir*." (Zuhruf, 4), "*Allah onların geceleyin kurduklarını yazmaktadır*." (Nisa, 81) "*Bizim için bu dünyada da iyilik, ahirette de iyilik yaz." (A'raf, 146), "Rabbiniz kendi üzerine rahmeti yazdı."* (En'am, 54) *"Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi sizin gibi ümmettir. Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık*." (En'am, 38)

Görüldüğü gibi ayetlerdeki manalar Kalem'le yazılan ilahî veçhe dairdir ve kainata dair kitap ve kalem aynı vecihte zikredilir ki, kitap da bu kullanımda ilahi veçhe dair müteşâbih bir mefhumdur;

"Andolsun kaleme ve yazdıklarına (setere)" (Kalem, 2), "*Tur'a, yazılmış (mesturen) kitaba*" (Tur, 1-2), *"Allah'ın kitabına (kitabillah) göre mirasta diğer mü'minlerden ve muhacirden daha önceliklidir. Bu hüküm kitapta yazılıdır (mesturen)*." (Ahzab, 6), "*Ne kadar karye varsa hepsini kıyametten önce helak edeceğiz. İşte bu kitapta (levh-i mahfuz) yazılmıştır (mesturen)*." (İsra, 58), "*Küçük, büyük her şey yazılmıştır (mesturen)."* (Kamer, 53)

'*S-t-r*' kökünden gelen kelimelerle ifade edilen bu yazı türünde '*kalem*' de zikredilmiştir.[1] Benzer anlamda yine Kur'an-ı Hakîm'de '*kitab-ı mübin*' zikredilir;

---

[1] Kur'an-ı Hakîm'de yazı '*mürekkep*' ile de ifade edilir ki bu mânâ dahi kaleme bakar; *"De ki, Rabbimin kelimelerini yazmada deniz mürekkep olsa tükenir." (Kehf, 109) "Yeryüzündeki ağaçlar kalem ve deniz de arkasından*

"*Biz her şeyi kitab-ı mübin'de kaydettik*." (Yasin, 12) *"Her yerde ne gökte zerre kadar hatta daha küçük veya daha büyük olsun, hiçbir şey Rabbinden uzak değildir. Hepsi Kitab-ı mübin'dedir*." (Yunus, 61), "*Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a ait olmasın. Bunların hepsi kitab-ı mübin'dedir*." (Hud, 5)

Bu merteben yazı *'kader'* ve '*hükümdür';*

"*Savaş size yazıldı*." (Bakara, 246), "*Ölüm belirli bir süreye göre yazılmıştır*." (Âl-i İmran, 145), "*Her ecelin bir yazısı vardır*." (Rad, 38), "*Yeryüzünde ve kendi nefislerinizde uğradığınız hiçbir müsibet yoktur ki, onu yaratmadan önce bir kitapta olmasın*." (Hadid, 22), "*Bunlar üzerinize Allah'ın emri olarak yazılmıştır*." (Nisa, 24), "*Vasiyette bulunulması size yazıldı. (kütibe)"* (Bakara, 180), "*Namaz mü'minlerin üzerine yazılmıştır*." (Nisa, 103)

Yine yazının ilahi veçhi, yazılan mahallin de müteşâbih mevhumlarla zikredilmesini belirlemiştir. Kur'an-ı Kerim'de yazının mahalli *'levha'* ile ilgilidir (A'raf 150; Buruc 85.) *'Levh-i mahfuz'*, yazının külli mahallidir.

Kur'an-ı Hakîm'de ilahi veçhe ait yazı mahalli olarak *'levha'* sadece Hazreti Musa (a.s.)'a verilen levhalar için insana tenezzül mânâsında zikredilmiş ve bu yazı türü için de sadece levha için kullanılan '*nushatiha*' (istinsah, nüsha) kelimesi kullanılmıştır;

"*Levhalardaki yazıda (nesehe)*" (A'raf, 154)

Levhalar, vahiy veçhinden Fuad'a tenzil olarak değil doğrudan yazılı olarak indirilmiştir. Bu mânâda da bu tür bir yazı mertebesi farklı bir yazı türüdür. İnsana inzal olan ve insanın okuyabileceği yazı türü 'nesehe'

---

yedi deniz katılsa Allah'ın kelimeleri tükenmez." (Lokman, 27)

yanında '*ketebe*' ile ifade edilir ki, *'kitap'* ve yazı bu kullanımda aynıdır.

"*Tevrat'ta ve İncil'de yazılı (ketebe) buldukları*." (A'raf, 157), "*Bu kitapta yazılmıştır*." (İsra, 58) "*Savaş size yazıldı*." (Bakara, 246), "*Ölüm belirli bir süreye göre yazılmıştır*." (Âl-i İmran, 145), "*Her ecelin bir yazısı vardır*." (Rad, 38), "*Yeryüzünde ve kendi nefislerinizde uğradığınız hiçbir müsibet yoktur ki, onu yaratmadan önce bir kitapta olmasın*." (Hadid, 22)

Kur'an-ı Kerim'de yazılı olan anlamında '*sahife*' hem yazının mahallini hem de yazı mânâsını karşılar[2];

"Kerim sahifeler içindedir." (Abese, 13), "*Tertemiz ve yükseltilmiştir*." (Abese, 14), "*Yazıcıların ellerinde*" (Abese, 15), *"Allah tarafından gönderilen, temiz sahifeleri okuyan bir peygamberdir."* (Beyyine, 2), *"Şüphesiz bu ilk sahifelerde vardı*." (A'lâ, 18), "*İbrahim'in ve Musa'nın sahifelerinde*" (A'lâ, 19)

Kur'an-ı Hakîm de ilahi kitabın içindendir ki, inzal bu mertebedendir;

"*Muhakkak o Kur'an-ı Kerim'dir."* (Vakıa, 77), "*Saklı bir kitaptadır*." (Vakıa, 78),

Tenzil olan yazının mahalli *'kalb'* ve '*fuad*'dır[3] ve bu vecihten yazı '*vahiy*'dir;

---

[2] '*Sa-ha-fa*' yazmak demektir, '*Sahife*' bu kökten 'yayılmış, açılmış, kağıt' anlamlarına gelir. İki kapak arasına toplananlara '*mushaf*' denir. Bu mânâda *'suhuf'* yazılı olandır ve Kur'an-ı Hakîm, yazı olarak *'suhuf'* üzerinden ifade edilir. Yine Kur'an-ı Hakîm'de suhuf yanında 'kağıt' kelimesi de zikredilir. Lakin bu kullanım insani vecihle sınırlıdır. *"Eğer sana kağıda yazılı bir kitap indirseydik"* (En'am, 7), *"Musa'nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği, kağıtlar hâline getirip ortaya çıkardığınız,"* (En'am, 91)

[3] "*Sonra onu şekillendirip ona ruhundan üfledi, sizin için işitme, görme ve fuad yarattı*." (Secde, 9), "*De ki, O, sizi yaratan ve size kulaklar, gözler ve fuad verendir."* (Mülk, 23; Müminin 78), "*Kendilerine kulaklar, gözler ve fuad vermiştik."* (Ahkaf 26)

"De ki, Her kim Cebrail'e düşman ise bilsin ki, O, Allah'ın izni ile Kur'an-ı, önceki kitapları doğrulayıcı, müminler için de bir hidayet rehberi ve müjde olarak senin kalbine indirmiştir." (Bakara, 97), "*Biz Kur'an'la senin fuadını pekiştirmek için onu parça parça indirdik ve onu ağır ağır okuduk*." (Furkan, 32)

OKUMAK

Okuma, yazıdan farklı olarak hem ilahi hem de insani vecihten hem de her iki türü birlikte ifade edebilen kelimelerle zikredilmiştir. Okuma ile ilgili 'k-r-a' kökünden gelen kelimeler hem ilahi hem de insani vecih için ortak kullanılırken, 't-l-v' kökünden gelen kelimeler sadece insani mertebeden kullanılmıştır.

İlahî vecihten okuma '*öğretme*' mânâsındadır ve 'k-r-a' kökünden gelen kelimelerle ifade edilmiştir;

"*Sana Kur'an-ı okuyacağız (k-r-a) ve sen onu unutmayacaksın.*" (A'lâ, 6), "*Onu cemetmek ve okumak bize düşer*" (Kıyamet, 17), "*O hâlde biz onu okuduğumuz zaman onun okunuşuna uy*." (Kıyamet, 18), "*İşte bunlar Allah'ın ayetleridir. Onları sana hak olarak okuyoruz*." (Casiye, 6; Bakara, 252),

İlahi vecih mertebesinde 'k-r-a' kökünden gelen okuma ve öğretme mevhumu, insanî mertebede 'd-r-s' kökünden gelen kelimelerle ifade edilir ve '*talim*' yani ilim öğrenme ile eş anlamlı olarak yer alır;

"*Onlara öğrenecekleri (d-r-s) kitap göndermemiştik*." (Sebe, 44), "*Öğreniyor (tedrusune) olduğunuz ve talim ettiğiniz kitap gereği Rabbaniler olun*." (Âl-i İmran, 79), "*Yoksa sizin bir kitabınız var da ondan mı tedris ediyorsunuz?*" (Kalem, 37), "*Kitabın içindekini öğrenmediler mi?*" (A'raf, 169), "*Biz onların öğrenmesinden habersizdik*." (En'am, 156), "*Onlar 'sen iyi ders almışsın' desinler diye ayetleri döne döne açıklıyoruz*." (En'am, 105)

Okumanın iki ayrı vecihten ve iki ayrı kökten gelen kelimelerle ifade edilmesi insani mertebeden

okumanın da iki türünü belirler. İlk ayet "*Oku*" (ikra) (Alak, 1) "*İkra*", (oku) 'k-r-a' kökünden bir kelimedir ve hem Kur'an hem de Kur'an-ı Hakîm'i okumak mânâsında '*kıraa*' aynı kökten gelir. Bu mertebeden okuma kainatı okumaktır. İkinci tür okuma sadece insani mertebeden bir okuma ile ilgilidir ve 't-l-v' kökünden gelen kelimelerle ifade edilmiştir ki. Bu okuma yazının mahallinden bir okumadır.

Buna göre inzal olan *'tilavet'* edilir;

"*Bana Kur'an-ı okumam emredildi*" (Neml, 92), "*Zikri okuyanlara and olsun.*" (Saffat, 3), "*Size Allah'ın ayetlerini okuyan bir peygamber gönderd*i." (Talak, 11), "*Kitaptan sana vahyolunanı oku.*" (Ankebut, 45), "*Ey Muhammed, onlara İbrahim'in haberini de oku.*" (Şuara, 69), *Allah'ın kitabını okuyanlar"* (Fatır, 29)

İnzal olan vahiy, ilimdir;

"*Sana gelen ilimden sonra*" (Bakara, 145), "*Sana ilim geldikten sonra*" (A'l-i-İmran, 61), *"Ve onlara yapıp ettiklerini ilimle haber vereceğiz.*" (A'raf, 7), "*Davud'a ve Süleyman'a ilim verdik.*" (Neml, 15), "*Ona hüküm ve ilim verdik.*" (Kasas, 14), "*O ilim sahibidir.*" (Yusuf, 68)

Yazıyı okumanın hasılı '*ilim*'dir. İlim arttıkça okuma artar;

"Melik olan Allah Teala'dır. Kur'an-ı okumaya acele etme. Sana vahyedilmesi tamamlansın. De ki 'Rabbim ilmimi artır'." (Tâhâ, 114)

İlim, verilen (ata) ve öğretilen bir şeydir ve Kur'an-ı Hakîm'de kendisine ilim verilenler ve öğretilenler zikredilir;

"*Kendisine ilim verilmiş*" (Kasas, 80), "*Dillerinin ve renklerinin farklı olması da O'nun ayetleridir. Bunda alimler için ayetler vardır.*" (Rum, 22), "*Kendilerine ilim*

ve iman verilenler" (Rum, 56), "*Kendilerine ilim verilenler, Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu ve onun Aziz ve Hamid yoluna ilettiğini görürler.*" (Sebe, 6), "*Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve bir de indinde kitap bilgisi bulunanlar yeter.*" (Rad, 43), "*Onlara ilim gelinceye kadar*" (Yunus, 93), "*Kendilerine ilim verilenler*" (Kasas, 80)

Tafsil ve beyan bilen/öğretilmiş kavim içindir[1];

"*Bu, bilen bir kavim için Arapça olarak tafsil edilmiş bir kitaptır.*" (Fussilet, 3), "*Bilen bir kavim için beyan edilmiştir.*" (Bakara, 230)

İlmin mahalli 'sadr'dır;

"*O, ilim verilmiş olanların sadırlarında bulunan beyan olmuş ayetlerdir.*" (Ankebut, 48-49)

Bu ayette ilim ve ayetin aynı mahalde zikredilmesi, işari açıdan tâbir edilmesini gerektirir. Vahiy de bu mânâda mertebeli bir mevhumdur ki, Hazreti Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in fuadına indirilen vahiyle, Kur'an-ı Hakîm'de yer alan Hazreti Yusuf (a.s.)'a çocuk yaşta indirilen vahiy aynı mertebede değildir. Benzer bir mânâ Hazreti Musa (a.s.)'ın annesi ile ilgili ayette yer alır. Bu mânâda olmak üzere ilim de vahyin mertebesine göredir. Kur'an-ı Hakîm'de ilim sahipleri belli bir mertebe ile zikredilir;

"*Rasih alimler ve mü'minler, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler.*" (Nisa, 162)

Kur'an-ı Hakîm'de kulluk derecelerini ifade eden mevhumların ortak paydası ilimdir;

"*İlim verilenlerin dereceleri yüksektir.*" (Mücadele, 11)

---

1 "*Bilen bir kavme ayetleri tafsil ediyoruz.*" (Tevbe, 11.), "*Anlayan bir kavim için ayetleri tafsil ettik.*" (En'am, 98.)

İlim de bu mânâda yukarıdan -Allah'ın indinden- aşağıya doğru mertebelenir;

"*Kendisine katımızdan (ledün) bir ilim öğretmiştik*." (Kehf, 65)

Hazreti Hızır (a.s.)'la ilgili olarak yer alan bu ayette ilim en üst mertebeden öğretilmiş ilimdir.[2]

Kur'an-ı Hakîm *'ilim sahipleri*'ni en üst meretebeden de zikreder ki, bu ilim sahipleri peygamberlerdir;

"Allah, melekler ve ilim sahipleri şahitlik etti." (Âl-i İmran, 18)

Kalbin Okuması

Yazı'nın mahalli olarak kalb, okuma amelinin de merkezidir. Bu vecihten '*kalb*' yazma ve okumaya dair bütün mefhumların kalbidir. Kur'an-ı Hakîm'de hem akıl hem de bizatihi kalbe bakan mefhumların yer alması sebebiyle müteşâbih bir mevhum olan kalb, en ihatalı mevhumdur. Kalb; anlayan, akleden, bilen, işiten ve görendir.

Kalbin okumasını Kur'an-ı Hakîm *'münib kalp'*, *'yakin*' gibi mevhumlarla ifade eder. Benzer bir mânâ da akıl için söz konusudur. Akletmek, kalbin amelidir ve akleden kalbin de mertebeleri vardır. Bu hâlde okumayı ve mertebelerini hem bizatihi kalbin sıfatları hem de akıl mertebeleri üzerinden izah etmek mümkündür. Her iki vecihte de okumak; birer okuma türüne karşılık gelen *'tezekkür', 'tefekkür', 'tedebbür'* mefhumları üzerinden mertebelidir[3]

---

[2] İlmin bu mertebesi tasavvufi ıstılahta *'ilm-i ledün*' olarak tâbir edilmiştir.

[3] Kalb mertebeleri ve akıl mertebelerinin ayrı ayrı zikredilmesi, bu mânâların te'vi'inde önemli meseleleri belirlemiştir. Genel olarak

Kalbi açıdan yazılanı okumak kulluk mertebelerine göredir. İlk başta, '*mü'min*' ve '*muttakiler*' olmak üzere iki mertebeden kullar zikredilir. Bakara suresi '*muttakiler*'in kim olduklarıyla ilgili ayetlerle başlar ve Kur'an-ı Hakîm, bu ayetlerde kalbin sıfatlarıyla isimlenir ve '*zikir*' bu mevhumların ilkidir;

Zikir, muttakilerin vasfıdır;

"*Şüphesiz muttakiler için zikirdir*." (Hakka, 48)

Zikir; okumak, anlamak, idrak etmek, ilim, tefekkür, öğüt mânâlarını karşılar. Kur'an-ı Hakîm bizatihi "*zikir*" olarak ifade edilir;

"*Kur'an alemler için zikirdir*." (Sad, 87), "*Şüphesiz bu bir zikirdir, dileyen kimse Rabbine varan yol bulur*." (İnsan, 25)

Zikir *'kalb'* ile ilgili bir mevhumdur;

"*Şüphesiz bunda kalbi olan için zikir vardır*." (Kehf, 37)

Zikir bir okumadır;

"*Andolsun tezekkür etsinler diye sözü onlar için birbirine bitiştirdik.*" (Kasas, 51), "*Andolsun biz onu ayet olarak bıraktık, tezekkür eden yok mu?*" (Kamer, 15), "*Zikri okuyanlara and olsun.*" (Saffat, 3), "(*Ey Muhammed) bu sana okuduğumuz ayetler hikmetli kitaptandır (el hikemi vez zikr).*" (Âl-i İmran, 58)

Zikir '*öğüt*'tür;

"*Artık sen öğüt (zikr) ver. Sen ancak bir öğüt vericisin (müzekkin).*" (Gaşiye, 21), "*O hâlde eğer öğüt (zikr) fayda verirse öğüt ver*." (A'lâ, 9)

---

akıl-kalb karşıtlığından yapılan tefsir ve tevillerde tasavvufi okul daha çok 'kalb' üzerinden, felsefi okul da 'akıl' üzerinden tabire yönelmiştir. Kur'an-ı Hakîm'de yer alan bu mânâların hem iç içe hem de belli bir mertebe üzerinden ayrılamaz şekilde ifade edildiği bir hakikattir.

Kalbî okuma türü olarak zikrin hasılı öğüttür. Benzer anlamda münib olan, yönelmiş olandır ve bu kalb mertebesi tezekkür eder, basiret sahibidir ve ayetlerden ibret alır;

"*Münib kimse tezekkür eder*." (Mü'min, 13), "*Bunlar münib kullar için zikir ve basiretlerdir*." (Kaf, 8), "*münib kullar için ayetler vardır*." (Sebe, 9)

Münib kalb, Kur'an-ı Hakîm'de Hazreti İbrahim (a.s.) ile ilgili olarak zikredilir ki, bu vecihten olmak üzere Kur'an-ı Hakîm'de *'yakin* ' mevhumu yer alır ve yine Kur'an-ı Hakîm yakin ile isimlenir;

"Kur'an hakku'l-yakin'dir." (Hakka, 41; Vakıa, 95)

'Y*akin'* kalbin okumasının hasılıdır;

"İbrahim'e göklerin ve yerin melekutunu gösteriyorduk ki, yakine erenlerden olsun (mukinin)." (En'am, 75),

Okumakla ilgili nihai mevhum *'yakin*'dir. Kur'an-ı Hakîm' *'yakin sahipleri', 'yakine erdirilenler'*den bahseder.

Yakin, muttakilerin sıfatıdır;

"*Onlar sana indirilene de, senden öncekilerine de yakin sahibidirler."* (Bakara, 4), *"Sabredip, ayetlerimize yakin sahibi oldukları zaman, içlerinden hidayete ileten önderler çıkardık."* (Secde, 24), "*Katımızdan bir emirle hikmetli iş o gecede ayırt edilir. Yakin sahibiyseniz…*" (Duhan, 7), "*Yakin sana gelinceye kadar Rabbine kulluk et." (*Hicr, 99), "*Onu gözünüzle yakinen göreceksiniz."* (Tekasür, 7), "*Nihayet yakin bize geldi."* (Müddessir, 47)

Yakin üç mertebeden; ilmel, ayn'el ve hakk'al yakin olarak zikredilir.[4] Kalbin hasılı olan yakin'in üç mertebesi, bilmek -ilim-, görmek ve olmak olarak tâbir

---

4 *"İlmel yakin"* (Tekasür, 5), *"Ayn'el yakin görmek"* (Tekasür, 7), *"Kur'an hakka'l-yakin'dir."* (Hakka, 41; Vakıa, 95)

edilebilecek mânâda mertebelenmesi yine okuma türlerine karşılık gelir.

Yakin sahipleri hem kevnî hem de nefislerinde okuma yaparlar;

"Yakin sahipleri için yeryüzünde ve nefislerinizde ayetler vardır." (Zariyat, 20)

Kalbin, zikreden, münib ve yakin sahibi olması, kalbin okuma ameliyle mertebelenmesinin ifadesidir. Bu mertebelenmeye eş olarak yine kalbin bir veçhi olan akıl da mertebelenir. Sır, aklın mertebelenmesinin kalbe bağlı olmasındadır. Bu mânâ Kur'an-ı Hakîm'de yer alan nefsin mertebelenmesinin de bir hasılıdır. Nefs; 'emmare', 'levvame' ve 'mutmainne' olarak üç mertebede zikredilir.

Bu ayetlerin tecelli ettiği nefis; nefs-i mülhimme'dir. Nihai mânâ ise, "*nefs-i mutmainne*'dir;

"Ey mutmain olmuş nefs, razı olunmuş ve razı olmuş olarak Rabbine dön." (Fecr, 27-28)

Belli bir seviyeden sonra nefs ilham alan mertebeye erişir ki, ilim de bu mertebede hasıl olmaya başlar;

"*And olsun nefse ve onu seviyelendirene*." (Şems, 7), *"Fücurunu ve takvasını ilham edene*" (Şems, 8)

Kalbin 'fuad'ının açılmasına karşılık gelen bu mertebede kalb yavaş yavaş '*sır ilimleri'* ne doğru yolculuğa çıkar. Tasavvufi ıstılahta bu mânâ *'marifet ilimleri'* olarak tâbir edilmiştir.

Kalb ameli olarak son mânâ '*saygı*' ile ilgilidir;

"Saygılı (muhbitin) insanları müjdele" (Hac, 34), *"Kendilerine ilim verilmiş olanlar onun, Rabbinden gelen hak olduğunu bilsinler, ona iman etsinler ve kalpleri saygı (fetuhbite) duysun diye Allah böyle yapar."* (Hac, 54), *"Kim Allah'ın şeairine saygı gösterirse bu kalplerin takvasındandır."* (Hac, 32)

Saygı bir kalb amelidir. Kendilerine ilim verilmiş olanların bu ameli yapması beklenir ve bu mânâ takvanın hasılıdır.

Aklın Okuması

Kalbin bizatihi okumasının yanında ikinci vecihte okuma, aklın amelidir ve '*akıl*' Kur'an-ı Hakîm'de bir mertebedir. Müteşâbih bir mevhum olan akıl, Kur'an-ı Hakîm'de bizatihi '*akletmek*' yanında '*tefekkür etmek*' ve *'tedebbür etmek'*le ifade edilir.

Akleden kalptir;

"Yeryüzünde gezip dolaşmazlar mı ki, akleden kalpleri (kulübün ya'kılun), işitecek kulakları olsun? Çünkü gözler değil sadırlar içindeki kalpler kör olur." (Hac, 46)

Akledenler için *'ayetler'* vardır;

"*Akleden bir kavim için ayetler vardır*." (Bakara, 164, Rad, 4, Nahl, 12-67)

Bu mânâ okumanın ilk mertebesidir; ayetleri okumak, hem kevni hem de metne dairdir. İkinci olarak, bir okuma türüne karşılık olarak Kur'anı Hakim'de '*tefekkür*' mevhumu yer alır. Tefekkür hem Ku'an-ı Hakîm'in okunmasını hem de kainat kitabının okunmasını ifade eder;

"*Onlar ayaktayken, otururken, ve yanları üzerine yatarken Allah'ı zikrederler. Göklerin ve yerin yaradılışını tefekkür ederler.*" (Âl-i İmran, 191)

Kur'an-ı Hakîm'de zikretmek ve tefekkür etmenin bir arada kullanılması Tasavvufi ıstılahta kullanılan '*zikir*' mevhumunun sadece tesbih mânâsı olmadığına işarettir.[5]

---

[5] Zikir, tesbihtir; "*Sabah ve akşam Rabbinin ismini zikret*. Gecenin bir bölümünde secde et, geceleyin uzun süre tesbih et." (İnsan, 25-26), "Allah'ı çokça zikredin" (Ahzab, 41), "Akşam, sabah tesbih edin."

"*Allah size ayetleri beyan ediyor umulur ki tefekkür edersiniz.*" (Bakara, 266), "*De ki, görmeyenle gören bir olur mu? Siz hiç tefekkür etmez misiniz?*" (En'am, 50), *"(O peygamberleri) beyyine ve Zebur'la gönderdik. İnsanlara, kendilerine indirileni beyan eden ve onların da tefekkür etmeleri için sana Kur'an-ı indirdik*." (Nahl, 44), "*Onlar, kendi nefislerini tefekkür etmezler mi*?" (Rum, 8)

Tefekkür kavmi için '*ayetler'* vardır;

"*Göklerdeki ve yerdeki her şeyi katından sizin hizmetinize verendir. Elbette bunda tefekkür eden bir kavim için ayetler vardır.*" (Casiye, 13), "*Şüphesiz bunda tefekkür eden bir kavim için ayetler vardır.*" (Rum, 21 ; Nahl, 69)

Tafsil, tefekkür kavmi içindir;

"*Ayetlerimizi tefekkür eden bir kavim için tafsil ediyoruz.*" (Yunus, 24)

Diğer okuma türü '*tedebbür etme*'dir. Tedebbür, *'ibret alma'* cihetinden okumayı karşılar;

"*Onlar Kur'an-ı tedebbür etmiyorlar mı? Yoksa Kalblerinin üzerinde kilit mi var*?" (Muhammed, 24), *"Onlar sözü tedebbür etmediler mi?"* (Müminun, 68)

Tedebbür etme cihetinden Kur'an-ı Hakîm'in ayetleri *'basiretler'* olarak ifade edilir;

(Ahzab, 42), *"Esmau'l-Hüsna onundur. Semavat ve arzdaki her şey O'nu tesbih eder*." (Haşr, 24), "*Gök gürültüsü Allah'ı hamd ile tesbih eder*." (Rad, 13), "*Kuşların Allah'ı tesbih ettiğini görmez misin? Her biri kendi duasını ve tesbihini bilmiştir*." (Nur, 41), "*Kalktığın zaman Rabbine hamd ile tesbih et.*" (Tur, 48)*, "Gecenin ve yıldızların batmasının ardından tesbih et."* (Tur, 49), "*Rablerini hamd ile tesbih ederler*." (Secde, 15), *"Rabbini akşam ve sabah çokça tesbih et*." (Âl-i İmran, 41), *"Müminler ancak o kimselerdir ki, Allah'ı zikrettikleri (zikrullah) zaman kalbleri ürperir. O'nun ayetleri kendilerine okunduğu zaman bu onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler."* (Enfal, 2), *"Ey iman edenler Allah'ı çokça zikredin (zikren kesira)."* (Ahzab, 41), "*Müminlerin kalbi zikrullahla tatmin olur.*" (Rad,28)

"*De ki, 'Ben ancak Rabbimden bana vahyedilene uymaktayım. Bu Rabbinizden gelen basiretlerdir.*" (A'raf, 203) "*Rabbinizden size basiretler geldi, artık kim görürse kendi yararınadır. Ve kim de kör olursa zararı kendisinedir.*" (En'am, 104)

Kur'an-ı Hakîm'de '*ayetler vardır*' ve '*ibret vardır*' şeklindeki ibareler, iki tür okumaya karşılık gelir ki, görmek bu okumada ileri düzeydir. Yine bir okuma mertebesinin karşılığı olarak yer alan bu ifadeler okuyan aklın mertebesiyle mertebelenir.

Kalb vecihli mertebelerle eş anlamlı olarak akıl mertebeleri yer alır ve Kur'an-ı Hakîm'de akla dair mertebeler; '*ulu'n-nuha*', '*ulu'l-ebsar*' ve '*ulu'l-elbab*' olarak sıralanır. Yakin mertebelerine karşılık gelen bu mevhumlar aynı kalbin ameliyle mertebelenmesi gibi aklın ameliyle mertebelenmesinin karşılığıdır.

"*Nuha sahipleri için ayetler vardır.*" (Tâhâ, 54;128), "*Allah geceyi ve gündüzü döndürüp duruyor. Şüphesiz bunda ulu'l-ebsar için bir ibret vardır.*" (Nur, 44), "*Ulu'l-ebsar için bunda ibret vardır*." (Âl-i İmran, 13), "*Ey Ulu'l-ebsar, ibret alın*." (Haşr, 2).

'Ulu'l-elbab' en üst mertebedir

"*Sana bu kitabı ulu'l-elbab ayetlerini tezekkür ve tedebbür etsinler diye indirdik*." (Saffat, 3), "*Ey iman etmiş ulu'l-elbab, Allah size zikri indirdi*." (Talak, 10), "*O kullarım ki, sözü dinlerler, sonra da en güzeline uyarlar. İşte onlar Allah'ın kendilerine hidayet verdiği ulu'l-elbab'tır.*" (Zümer, 18), "*Onların kıssalarında ulu'l-elbab için ibret vardır.*" (Yusuf, 111), "*Biz ona tarafımızdan bir rahmet, ulu'l-elbab'a bir zikr olarak*" (Sad, 43)

Kalb ve akla dair mevhumlar 'ulu'l-elbab' üzerinde birleşir. Ulu'l-elbab; tezekkür eder, tedebbür eder. Bu

vecihte ulu'l-elbab, tasavvufi ıstılahta 'insan-ı kamil'in karşılığıdır ki, Sadreddin Konevi hazretleri 'ulu'l-elbab'ı peygamberlerin akıl mertebesi olarak te'vil eder.

Yine Kur'an-ı Hakîm'de kalb ve akıl mânâlarından ayrı bir vecih olarak zikredilen ilim ve alim mânâları da 'ulu'l-elbab' ile birleşir. Kur'an-ı Hakîm'de ilim verilenler -*alimler*- ve '*Ulu'l-elba*b' aynı yerlerde zikredilir;

"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak ulu'l-elbab tezekkür eder." (Zümer, 9)

Akıl ve kalb mertebesi olarak en üst mertebeyi ifade eden ulu'l-elbab ile ilimde en üst mertebeyi ifade eden râsih alimler bir arada zikredilir;

"*Rasih alimler 'Ona inandık, hepsi Rabbimizin katındandır' derler. Bunu ulu'l-elbab tezekkür eder*." (Âl-i İmran, 7)

Ulu'l-elbab'a dair Kur'an-ı Hakîm'de yer alan en önemli mânâ ise '*hikmet'l*e ilgili olandır. Kur'an, hikmettir;

"Bunlar, kitabi'l-hakim'in ayetleridir." (Yunus, 1)

Hikmet, verilir ve bu mertebe de 'ulu'l-elbab'tır;

"*Allah, hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse ona çokça hayır verilmiş demektir. Bunu ulu'l-elbab'tan başkası anlamaz."* (Bakara, 269)

Kur'an'a hikmet cihetinden 'Kur'an-ı Hakîm' denir ki bu mânâ da kitabın hikmet üzerinden okunmasına karşılık gelir. Hikmet mefhumunda, kalbe ve akla dair mefhumlarda yer alan mertebeler yer almaz. Hikmet tek bir mertebeden zikredilmiştir. Yine Kur'an-ı Hakîm'de belli mertebeler '*kavim*' olarak ifade edilirken, '*hikmet sahipleri*', '*kavm-i hikmet*' tabirleri yer almaz. Sadece 'ulu'l-elbab' mevhumu hikmeti izhar eden mertebe olarak yer alır.

Hikmet, kitapla birlikte zikredilmiştir ve bu mânâda tenzil olan kitaplar hikmettir;

"*Ve Allah, ona kitabı, hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretecek.*" (Âl-i İmran, 48), "*Rabbimiz, içlerinden onlara bir peygamber gönder; onlara ayetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin.*" (Bakara, 129)

Kalbe dair mertebelerin hasılı olan yakin'in karşılığı, akla dair mertebenin hasılı olan hikmettir. Bu mânâda Kur'an-ı Hakîm'de Hazreti İbrahim'in (a.s.) duası yer alır;

"*Rabbim bana hüküm ver ve beni Salihlerden eyle.*" (Şuara, 83), "*Şüphesiz, İbrahim ailesine de kitap ve hikmet vermişizdir.*" (Nisa, 54)

Kur'an-ı Hakîm'de hem '*münib kalb*', hem de '*yakin*' mânâları yanında '*hikmet*'in de Hazreti İbrahim (a.s.) ile zikredilmesi, kalb ve akla dair mânâların aynılığının karşılığıdır.

İlimle birlikte hikmetin zikredilmesi, alimlerin çoğu tarafından hikmet'in bir ilim mertebesi olarak te'vil edilmesini belirlemiştir. Bu mânâda olmak üzere Muhyiddin İbn Arabî hazretleri de '*her alim hakim değildir lakin her hakim alimdir*' olarak bu mânâyı te'vil eder. Bu te'vil'e göre ilmin bir mertebesi olan hikmet, esasta aklın bir mertebesinin karşılığıdır çünkü Muhyiddin İbn Arabî hazretlerine göre '*velayet*' bir akıl mertebesidir. İlim, akıl mertebesine göre mertebelidir. Bu haliyle herkesin ilmi, mertebesine göredir ve ilmin en üst mertebesi '*ledün*' mertebesidir.

Kur'an-ı Hakîm'de zikredilen '*ilim ve hikmet*' verilmiş nebilerin yanında Lokman (a.s.) yer alır. Hazreti Lokman'a '*şükretmesi için*' hikmetin verildiği ifade edilir. Hikmet bu mânâda mizaca göre farklı farklı tecelli eden bir mânâdır ki, Muhyiddin İbn Arabî hazretleri

'*Füsusu'l-Hikem'* kitabında, farklı mizaçlara karşılık gelen nebilerin hikmetlerini izah eder. Nebilerin mertebeleri farklı olduğu gibi hikmetleri de farklıdır ki, bu mânâ hikmetin nebi mertebesinde mertebelendiğini ifade eder.

Kalbin mertebelenmesi ile marifet ve sır ilimleri hasıl olurken, aklın mertebelenmesi ile de hikmet'e dair ilimler hasıl olur. Tasavvufi ıstılahta başlangıçta hikmet ve marifet eş anlamlı ve biri diğerinin yerine kullanılabilir hâldeyken, Muhyiddin İbn Arabî hazretlerinden sonra hikmet, marifetin içinde fakat marifetten ayrı bir mevhum olarak ifade edilmiştir.

Tasavvufta mizaçlara göre farklı okullar vardır ve bu okullarda içinde '*ehl-i hikmet*' olarak tâbir edilen okula Ekberiyye denir. Muhyiddin İbn Arabî hazretlerinin okulu olan Ekberiyye; kalbin mertebelenmesine dair usule sahip olan diğer okullardan farklı olarak aklın mertebelenmesi usulüne göre tedrisat yapar. İlim bu okulda her iki anlamda da merkezi bir önemi haizdir ki, Ekberiler marifetlerini ibareye döndürmeyi en önemli amel olarak kabul ederler. Bu mânâda da Ekberilik oldukça hacimli bir literatürün adı olmuştur.

Hatime

Kur'an seferi, sâlike Fussilet suresinde yer alan; "*Ayetlerimizi afakta ve enfüste onlara göstereceğiz*" (53) ayetinin tecellisidir. Muhyiddin İbn Arabî hazretlerinin '*Seferler*' kitabında '*Kur'an Seferi*' enfüsle, '*Ayetler ve ibret seferi'* afakla ilgilidir. Bu mânâ hem '*Ulu'l-ebsar*'a hem de Kur'an-ı Hakîm'de "*Yakin sahipleri için yeryüzünde ve nefislerinizde ayetler vardır.*" (Zariyat, 20) ayetine bakar.

Sâlik, yolculuğunda kendi rabb-i hâssı üzerinden birçok esma-i ilahiye mazhar olur ve menzillere girer lakin onun seyrüsülukunu belirleyen belli ayetlerin nefsine tecellisidir. Bu mânâda hayat, Kur'an'ın onun alemine, istidadı ve nasibi kadar tecelli etmesidir ki, bir gün bir otobiyografi yazılmak istenildiğinde nirengi noktaları tecelli eden ayetler olur.

Yusuf suresi üzerinden yapılan seferin hasılı olarak kaleme alınan bu notlar talibe ilk başta basit bir fihrist çalışması gibi gelebilir. Başta ifade edildiği gibi bu notlar mütevazı bir tâbir mahiyetindedir ve seferin bütününe dair de değildir. Kur'an seferi hayat boyunca sürer ve her mertebede ayetler ve başka notlar eklenir.

Günümüz insanının idraki metafiziğe, kozmolojiye yabancıdır. Yabancı bir idrake Kur'an-ı Hakîm'in müteşâbih mânâlarını te'vil'de farklı meseleleri barındırır. Her şeyin ölçüsünün '*insani akıl*' olduğuna inandırılan bir idrake aklın bizatihi müteşâbih bir mevhum olduğunu anlatmanın güç bir iş olması kadar, kalemin, yazının, okumanın, anlamanın, zikrin kalbe bakan mânâlar olduğunu ve bu mânâların da belli mertebelerde farklı mevhumlarla ifade edildiğini anlatabilmek bu risalenin mütevazı gayesiydi.

Rabbim kabul buyursun İnşallah.

İLİM SEFERİ

Bismillahirrahmanirrahim

"Benim surem 'tenzil' (Zümer) suresidir.
Çünkü nüzul olan her şeyi yani ilahi kitap olan
alemin surelerini, ayetlerini okumak bana nasip oldu."
Muhyiddin İbn Arabî

Sır ilimleri fuad'a yazılan ilimlerdendir. Sâlik sır makamına ulaştığında mânâ hasıl olur ve herkesin istidadına göre ilim verilir. Tasavvufta daha çok ibareye dökülmeyen ve bizatihi sır olarak saklanan bu mânâlar Ekberi gelenekte ibareye dökülmüştür. Müteşâbih bir mânânın te'vili olan bu mânâ, yine tasavvufta marifetin bir parçası olarak te'vil edilen hikmetin Ekberi gelenekte bir ilim olarak te'vil edilmesinin hasılıdır.

Sır ilimleri, İslam tarihinde bazı alimler tarafından tasnif edilmiştir ki, İmam Gazali bu mânâda tasavvuf tarihinde en önemlilerindendir. Hikmet veçhinden bu mânâda tarihte Cabir b. Hayyan önemlidir. Hayyan, simya ile ilgili eserlerinde sır ilimlerine dair tasnifler yapmıştır. Te'vil'in zahiri ilimlerin ıstılahı üzerinden yapılması ise özellikle İslam ilim tarihi çalışmalarında bir mesele hâline gelmiştir. Açıkça, sır ilimleri zahiri ilimlerle karıştırılmıştır.

Tıbbu'r-ruhani, sır ilimleri içinde en mertebeli ilimlerdendir. Muhyiddin İbn Arabî hazretlerinin '*Fütuhât-ı Mekkiyye*' isimli eserinde bu ilim izah edilir. Başlı başına bir başlık altında yer almayan bu izah,

satır aralarında gizlenmiş olarak kaleme alınmıştır ve hazretin mertebesinden ifade edilmiştir. Muhyiddin İbn Arabî hazretlerinin marifetini konu edinmek, mânâların, mevhumların, ilimlerin ve esma-i ilahiyyenin mertebelerinin farkında olmayı gerektirmektedir. Hazreti Şeyhin aleminde her şey arzdan arşa mertebelidir. Manaların mertebeli hale gelmesi ile o mânâ dairesinde kullandığı mevhumların mahiyetleri değişir, farklı mânâlara bakan ilimler aynı hakikati ifade eden ilimlere dönüşür ki, bu mânâda da ilimlerin mertebeleri ortaya çıkar.

Alimler eskiden beri '*talebelerin kitapları alim edinmesinden*' dert yanmışlardır. Kitabın anahtarı alimin kendisidir ve kitap alimin huzurunda okunur. Muhyiddin İbn Arabî hazretleri bizatihi bazı alimlerin kitaplarını okuma ve şerh etme izni olarak 'icazet' almış ve talebelerine verdiği icazetlerde de kendi kitapları yanında icazet aldığı alimlerin eserlerini de okuma, okutma izni vermiştir. Bu mânâ hasıl olmadan, kendisinden izin alınmadan da bir alimin kitabı hakkında ne bir talikat ne de şerh yazılabilir.

Tıbbu'r-ruhani, izin ve okuma hazırlığı uzun bir süre almış bir talib tarafından kaleme alınmış bir talikattır.

Tevfik Allah'tandır.

Mehmet Karahisarî
1441 Ramazan

İLM-İ TIBBU'R-RUHANİ

Muhyiddin İbn Arabî hazretlerinin eserlerinde ısrarla altını çizdiği esas mânâ, marifetin Kur'an-ı Kerim'le olan bağıdır. Kur'an-ı Kerim, ilme dair her mânânın kaynağıdır. Sâlik, seyrü sülukunda Kur'an-ı Kerim'i, *el-Mütekellim*'den işitmeye başladığında batına, hakikate yönelmiş olur. Bu mânâda Kur'an seferi bir ilim seferidir.

Muhyiddin İbn Arabî hazretlerine göre ilim her nefeste alınan bir mânâdır;

"Bilmelisin ki, her canlı ve algılayabilen her şey, (nitelendiği) algısı yönünden her nefeste yeni bir bilgiye ulaşır. Fakat şahıs, her nefeste algıladığı şeyin yeni bir bilgi olduğunun farkına varmayabilir. Halbuki o gerçekte bilgidir." (İbn Arabî, 2015, c,lt II, 26)

İnsanın söz konusu ilimle nitelenmesi bir mertebe demektir ki, bu mânâda da ilimlerin mertebeleri vardır.

"İlimler bilinene göre yükseldiği ve alçaldığı için himmetler, yüce kıymetli bilgilerle ilgilenmiştir. İnsan söz konusu ilimlerle nitelendiğinde nefsi arınır, mertebesi yücelir. Mertebe bakımından bu ilimlerin en üstünü Allah'ı bilmek', Allah'ı bilmeye giden en yüce yol ise 'tecellileri bilmek'tir. Onun altında ise nazari ilim bulunur ki, artık onun altında Allah'a dair bilgi yoktur. Onun altındaki ilimler, insanların genelinde bulunan kimi inançlardır. Yoksa onlar ilim sayılmaz." (İbn Arabî, 2015, c,lt II, 27)

Herkes için tecelli ilgilendiği ilimle meydana gelir. Bu mânâda bilmek ise olmaktır. Diğer hâlde var olan

bilgi İbn Arabî düşüncesinde '*zahir ilim*' olarak yer alır ve hakikatte ilim sayılmaz.

"*İnsan miraç merdiveninde yükselmeye başladığı andan itibaren, miracın merdivenine göre onun için ilahi bir tecelli gerçekleşir. Çünkü Allah ehlinden her şahsın kendisine mahsus bir merdiveni vardır ki, başkası onda yükselemez. (-) İlk basamak İslam'dır. İslam, boyun eğmek demektir. Son basamak ise yükselişte fena, çıkışta ise beka'dır. Bunlar arasında ise diğer basamaklar vardır. Bunlar iman, ihsan, bilgi, takdis, tenzih, zenginlik, yoksunluk, horluk, izzet, değişme, değişmede temkin -çıkarken- fena, -mertebeye girmek söz konusuysa- beka'dır. Son dereceye varıncaya kadar, herhangi bir dereceden çıkarken, tecelli ilimleri kişinin zahirinde arttığı ölçüde batınından silinir.*" (İbn Arabî, 2015, c,lt II, 30)

Tecelli ilimlerinin zahirde batında artışının nedeni bileşimdir (terkip). Bu nedenle Allah'ın yaratmış olduğu ve zahirde bileşik olarak meydana getirdiği her şeyin bir zahiri, bir batını vardır. Buna göre Allah'tan başka her varlık bileşiktir. Keşfin verdiği bilgi budur.

İbn Arabî hazretlerinin marifeti ifadesinde nazari aklı en çok zorlayan hâl mânânın mertebeleridir. Suad Hakim'in '*mi'racu'l-kelime*' şeklinde ifade ettiği bu mânâ; ıstılahın anlam çerçevesinin semantik açıdan sürekli genişlemesi, sâlikin urucu ile mevhumun urucudur. (Çakmaklıoğlu,2007,406)

Sır ilimleri, sema katlarıyla tâbir edilen mertebelerdedir ki zahirî ilimler açısından bu mânâ, ilimler tasnifine benzer. Farklılık her üst semanın ilminin daha alt semaya ait ilimleri ihata etmesidir. Başka ifadeyle sır ilimleri zahir ilimler gibi belirli bir alana dair değildir. Matematik ve fizik gibi ayrı mânâları ifade etmez. Matematik

fiziği de kapsar. Bu mânâda olmak üzere Tıbbu'r-Ruhani[1], feraset ve kimya ilminin üst mertebesinin adıdır, hem feraset ilmini hem de kimya ilmini içerir.

Sır ilimleri sema katlarında öğrenilen ilimlerdir. Hazreti Şeyh, Fütuhât-ı Mekkiyye'nin yüz sekizinci kısmı, yüzaltmışyedinci bölümü '*Kimya-yı Saadetin Bilinmesi*' başlığını taşır. Bu fasıl içinde meseleyi bir sefer çerçevesinde izah eder;

"Sema katlarından seferde Üçüncü gökte Hz. Yusuf'la (a.s.) karşılaşılır. Hz Yusuf, tâbir ilimlerinin sahibidir, mânâların ve nispetlerin duyuda ve duyularda bedenlenişini, bunların tevilini öğretir. Dördüncü gökte Hz. İdris (a.s.) bulunur. Hz. İdris (a.s.) ilahi işlerin değişmesini öğretir. Bu gökte gaybı, şehadeti, örtmeyi ve tecelliyi öğrendiği gibi ölümü, hayatı, şaşırmayı, karıştırmayı, durağanlığı, sevgiyi ve rahmeti de öğrenir. Bunun yanı sıra, özel yönden ez-Zahir isminden batıni mazharlarda ortaya çıkan şeyleri, el-Batın isminden ise mazharların istidadına göre ez-Zahir'de ortaya çıkan şeyleri öğrenir. Beşinci gökte Hz. Harun'un (a.s.) konuğu olunur. Altıncı gökte Hz. Musa (a.s.) ve yedinci gökte Hz. İbrahim (a.s.) bulunur."

Sâlik'in manevi miracı ve her gökte ayrı bir ilme mazhar olması, marifet ve ilim ilişkisinin kalbidir. İlimler ve peygamberler arasındaki bağlantı yanında göklerin mertebeleri ile ilimlerin mertebeleri söz konusudur. İlm-i hikmet, Muhyiddin İbn Arabî hazretlerinin eserlerinde yer alan mânâların kalbidir. Hikmet, marifetten farklı olarak bir ilim olarak ibare edilmiştir.

---

[1] Tıbbu'r-ruhani, İbnü'l-Benna es-Sarakusti'nin '*el-Mebahisü'l-Asliyye*' eserine şerh yazan Ahmed İbn Acibe'nin '*el-Fütuhâtu'l-İlahiyye fi Şerhi'l-Mebahisi'l-Asliyye*' isimli eserinde detaylı bir muhtevayla zikredilmiştir.

Muhyiddin İbn Arabî hazretlerinin kozmolojisinde *'El-İsfar an Netaici'l-Esfar'* kitabı önemlidir, bu eserde peygamberlerin, meleklerin, ilahi isimlerin, ulvi ve süfli alemlerin seferleri zikredilmiştir. Ona göre seferlerin nedeni alemin başlangıcının hareket üzere ikame edilmesidir. Varlığın bu seferi aynı zamanda zuhur anlamı taşımaktadır. İbn Arabî hazretlerinin kitaba isim verirken *'isfar'* kelimesini seçmesi, bu kelimenin bir şeyin üzerinden örtüsünün kaldırılması anlamını taşımasındandır. Seferler kitabının bir bölümü İdris (a.s.)'in seferine ayrılmıştır. Hz. İdris (a.s.) kendi seferinde;

"Allah'ın vahyettiği bilgi ile alemin bir kısmının diğer kısmına bağlı olduğunu ve bir kısmının diğer kısmının emrine amade kılındığını, gezegenlerin menzillerdeki kavuşum ve ayrılmalarını, kâinatın ve feleklerin hareketlerinin farklı farklı oluşunu ve hızlı hareket eden felekleri gördü." (İbn Arabî, 2016, 38)

Hazreti Şeyh, kim kalbinin alemine İdris'in (a.s.) yaptığı gibi bir sefer ederse bizzat en büyük melekutu göreceğini ve o kişi için en büyük ceberutun tecelli edeceğini ifade eder;

"(Bu kişi) Hayatın ruhu olan hayat sırrını müşahede eder ki hayat, bu sır ile bütün canlılara geçip yayılmıştır. Çok olan ruh ile az olan ruhu birbirinden ayırır ve her hak sahibine hakkını verir. Kendisindeki süfli nakışları kimin yaptığını ve ulvi olan ruhlarının mertebelerini tanır. Dalların köklerden meydana gelmesini ve dalların vuslata meylini, alemin suretini ve onun hükmünün devrini ve bu marifetlerin benzerlerini bilir." (İbn Arabî,2016,40)

İbn Arabî hazretlerine göre *'ilm-i hikmet'* en önemli ilimlerdendir. Şeyh-i Ekber, hikmet kutuplarının kutbunun, nefesler aleminin kutbu olduğunu söyler. Her

alem bir esma-i ilahinin hükmünde olduğu gibi her aleme dair o ismi ilahinin hazinesi olan bir ilm vardır. Hikmet ve nefesler aleminin kutbu olan 'Müdavi el-Külum' Hz. İdris (a.s.) tir. Sonrasında Hz. Lokman'a ulaşan bu silsile ilm-i hikmetin mazharlarıdır.

Muhyiddin İbn Arabî hazretleri İlm-i Hikmet'i öncelikle kimya üzerinden ifade eder. Bu mânâda tıbbu'r-ruhani, ilm-i kimyanın mertebesidir.

İbn Arabî hazretlerinde *'ilm-i tıbbur-ruhani*'yi anlamanın anahtarları öncelikle Hazreti Şeyhin '*mârifet*' ve '*kemâlât*' kavramlarıdır. Marifet İlahi tecelliler sonucu, vasıtasız olarak insanda husule gelen, insanı Allah'a götüren, bu sebeple de gerçek mutluluğun kaynağı olan, nazari olmaktan çok talimi, seyr'ü süluka, riyazat ve mücahadeye dayalı olarak cüz'i ruhun Külli Ruh'a yükselmesiyle elde edilen bilgidir. Marifet, keşf esnasında insanın ruhunda hasıl olan ve şüphe götürmez bir kesinliğe sahip olan zaruri bilgidir. Bu tecelliler ve keşifler ilmi, İbn Arabî'ye göre marifetullaha ulaşmanın en mükemmel yoludur. (Çakmakoğlu,2007,96)

İbn Arabî hazretleri bütün kainatı bir kitap olarak okur ve kemalat mânâsını yaratılmış her şey üzerinden te'vil eder;

"Taşlar, aradan uzun zaman ve dönemlerin geçmesiyle, uzun bir süreden sonra başkalaşabilir. Bunun nedeni el-Aziz ilahi isminden kazandıkları izzettir. Bu isim, ilahi mertebeden onları var etmeye yönelmiştir. Sonra bu isim onları var etmeyle, kendileri için kemal mertebesini talep etti ki, onlar da izzet özelliğiyle özdeşleşsinler. Aziz ismi madenlerin kendisine ait olmasını istemiştir. Bilginler, onların varlığını bu isme izafe edildiğini bilir. Dolayısıyla madenlerin ulaşmak istediği gaye kemalin bulunduğu tek

surettir ki, o da altın olmaktır. Yolda iken ed-Dar ve kardeşleri olan isimlerden madene birtakım arazlar ilişerek varlıklarını hasta eder, onları yollarının dışına çıkartır. Böylece uğradıkları o mertebe üzerlerinde hüküm sahibidir. (-) Türeyenlerde ve unsurlarda ilahi isimlerin doğalardan ve unsurlardan koruyucuları vardır. Onlar bu eşyada mertebenin sahibinin hükmüne göre -ki o ilahi isimdir- tasarruf eder. (-) Kemal mertebesi ise bütün bu hükümlerin eşitlenip birisinin hükmünün diğerinin hükmünü izaleye güç yetiremeyeceği şekilde dengelendiği yerdir. Cevher etkiden kurtulup suretini kendisinden çıkarttığında ve kendisini etkiden koruduğunda, kemal mertebesine ulaşmış demektir." (İbn Arabî, 2015, cilt IX, 143)

Bu ihata edici nazari yaklaşımın idraki Muhyiddin İbn Arabî hazretlerinin eserlerinin okunması ve anlaşılmasında en önemli husustur. Muhyiddin İbn Arabî hazretleri hem kainat kitabını hem de Kur'an-ı Hakîm'in ayetlerini benzer vecihlerde te'vil eder ve sır ilimlerini de bu usulle ibareye döndürür.

İbn Arabî hazretleri, dinin gayesinin; amellerin, hallerin ve bilginin üçlü terkibinde kemale erişmek olduğunu söyler. İnsan hayatının gayesi Hz. Adem'e (a.s.) öğretilen bilgiyi gerçekleştirmektir. İşte bu gerçekleştirmeye İbn Arabî '*kemalat*' demektedir. Tıbbu'r-ruhani kemalata ulaştırma ilimlerindendir.

Hazreti Şeyh, '*Mevaki'un Nücûm*' (Yıldızların Mevkii) isimli eserinde Hz. Resulullah'ı (s.a.s.); "*Ve İmam-ı Ezher, tevbe-i efhar sahibi, iksir-i devlet ve Kibrit-i Ahmer olan MUHAMMED BİN ABDULLAH*" olarak selamlar. Bu mânâ hem Tıbbu'r-ruhaninin hem de şifanın mahiyetini izhar eder. İksir, mucizevi bir şifa aracıdır ki, Hz. Resulullah'tır;

"Namazda Hz. Muhammed'e olduğu gibi Hz. İbrahim'e salat ve selam getirmemiz emredilmiştir. Allah için salat rahmet olduğu kadar şifa da rahmetin tezahürüdür. Hz. Peygamber'in makamı, sebepleri kullanma vesilesiyle gerçekleşen şifaların da Allah'ın şifası olduğunu beyan etmiştir. Çünkü alemden sebeplerin bütünüyle kaldırılması mümkün değildir. Bir rivayette Allah'ın yaratmış olduğu her hastalık için bir ilaç yarattığı belirtilir. Salat ve selam ile birlikte Allah Hz. Muhammed'e İbrahim'e verdiği nimeti vermeyi irade etmiştir." (İbn Arabî, 2015, Cilt XVII, sayfa 62)

Şifa'nın Kur'an-ı Kerim'de yer aldığı mânâlar, İlm-i tıbbu'r-ruhani'nin anlaşılmasında anahtar hükmündedir. Kur'an-ı Kerim'de mutasavvıfların *'şifa ayetleri'* olarak ifade ettikleri, şifa kelimesinin yer aldığı ayetler dışında mucizevi bir iyileşmeyi ifade eden ayetler tıbbu'r-ruhani'ye işaret etmektedir. Hz. İsa (a.s.) ve Hz. Eyyub (a.s.) ile ilgili mucizevi iyileşme ayetleri dışında Yusuf Suresinde yer alan Hz. Yusuf'un (a.s.) gömleğinin getirilmesiyle Hz. Yakub'un gözlerinin iyileşmesi, mucizevi iyileşmenin ifade edildiği mânâlardır. Bu ayetlerde şifa yerine iyileşme başka kelimelerle ifade edilmiştir ki, ilm-i kimya bu esma-i ilahilerin hakikatidir.[2]

---

[2] Kur'an- Kerim'de iyileşme üç ayrı mevhumla -üç ayrı esma- ifade edilir; *'şifa', 'ubriu' ve 'keşf'*. Âl-i İmran ve Enbiya suresinde yer alan iyileşme (ubriu ve tekeşşefü; kurtarmak mânâsındadır) doğrudan '*mucize*'nin ifadesidir.
"Ve resûlen ilâ benî isrâîle ennî kad ci'tukum bi âyetin min rabbikum, ennî ehluku lekum minet tîni ke heyetit tayri fe enfuhu fîhi fe yekûnu tayran bi iznillâh(iznillâhi), ve ubriul ekmehe vel ebrasa ve uhyîl mevtâ bi iznillâh(iznillâhi), ve unebbiukum bi mâ te'kulûne ve mâ teddehırûne, fî buyûtikum inne fî zâlike le âyeten lekum in kuntum mu'minîn(mu'minîne)". (Âl-i İmran 49); "Festecebnâ lebu fe keşefnâ mâ bihî min durrin ve âteynâhu ehlehu ve mislehum meahum rahmeten min ındinâ ve zikrâ lil âbidîn(âbidîne)." (Enbiya 84)

Zâhir bâtının kalıbıdır hükmünce, sır ilimleri zahir ilimlerinin ıstılahı üzerine ibareye döndürülmüştür. Bu mânâda olmak üzere tıbbu'r-ruhani ilmi de ilm-i tıbbın diliyle ifade edilmiştir ki, bu mânâ teşbih üzere olduğu için tabire ve te'vile ihtiyaç duyar;

"Üç tür hastalık vardır; cisimlerin hastalıkları (bedeni hastalıklar), akıl hastalıkları ve nefsin hastalıkları. Beden hastalıkları tabipler tarafından bilinirken, akıl hastalıklarının ilaçları, tabii mizaca göre halvetlere çekilme, tefekkürü bırakma ve sürekli zikirdir. Nefislerin hastalıkları ise üç temeldedir; sözlerde, fiillerde ve hallerde ortaya çıkar. Sözlerdeki hastalıkların birincisi, doğru söze bağlanmaktır. Söz hastalıklarının en büyüklerinden biri budur. İlacı ise doğru sözün söyleneceği yeri bilmektir. İkincisi, insanların hallerini sormak ve yaptıklarını soruşturmaktır. Hastalığın ilacı, yolculuktan dönerken geceleyin evine girmeyen ve arkadaşlarına bunu yasaklayan Peygamber'e uymaktır. Üçüncüsü, başa kakmak ve başkasına yapılan iyiliği konuşmaktır. İlacı, iyilik yapılan insanın üzülmesinin iyilik sahibinin sevabını boşa çıkartacağının bilinmesidir. Fiil ve davranışlardaki hastalıklar, bir fiili topluluk içinde yapmanın -söz gelişi namaz kılmak- yalnız yapmaktan daha güzel olmasıdır. Bu nefs hastalıklarının en büyüklerindendir. İlacı ise, 'Allah'ın gördüğünü bilmez mi?" ayetiyle 'Sizin gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilir' ayetleridir. Başka bir hastalık ise, insanlardan dolayı ameli bırakmaktır. Böyle bir davranış, sufilere göre riya iken insanlar için amel yapmak Allah ehlinin büyüklerinin nezdinde -riya değil- şirkin ta kendisidir. Bunun ilacı ise, 'Sizi ve amellerinizi yaratan Allah'tır' ve benzeri ayetlerdir. Hallerdeki hastalıklar ise, insanlar nezdinde kendisinin de salih olduğu bilinecek şekilde, salih insanlara arkadaşlık etmektir. Halbuki o şehvetine uyan

biridir. Diğeri, içinde bulunduğundan başka bir hâlde görünmektir. İlacı ise, insanın nefsinde bulunan ve giymesi helal olan hali giymesidir. Bu hastalıkları ve ilaçlarını bilip de nefsine karşı onları kullanana ilaçlar fayda verir." (İbn Arabî, 2015, cilt VIII, Sayfa 152)

Şeyhi Ekber, hem Tıbbu'r-ruhani'yi hem de *'hastalıklar ve ilaçlar'* ilmini Şeyhlerin bilmesi gereken ilimler olarak zikreder. Her iki ilmin de mahiyeti benzerdir lakin biri kalbe dair marifet diğeri hikmete bakan özel ilim hükmündedir. Mesele aralarındaki mertebededir. Hastalık ve ilaçlar ilmi, tasavvuf geleneğinde yer alan nefis terbiyesi ile ilgili ilimlerdendir.

"Marifetin yedinci türü, hastalık ve ilaçları bilmektir. Bu bilgiye, (müritleri) terbiye eden şeyhler ihtiyaç duyar. İlaçlar ise, onları kullanana yarar sağlar. Hasta ilaç kullanmazsa, etkileri de ortaya çıkmaz. Bunların yeri, özel olarak nefislerdir. Akılların ya da bedenlerin bu hastalıklarla ilgisi yoktur." (İbn Arabî, 2015, cilt VIII, 146)

Muhyiddin İbn Arabî'nin terkibinde '*tıbbu'r-ruhani*, '*ilm-i kimya*' (simya) ve '*feraset*' ile aynı mahiyettedir. Başka bir ifadeyle bu ilimler hakikatin farklı yüzleri olduğu kadar aynı mânânın mertebeleridir.

İlm-i Feraset

Muhyiddin İbn Arabî '*Tedbirat-ı İlahiyye*' isimli eserinde ilm-i feraset'e bir bölüm ayırmıştır. Hazreti Şeyhe göre '*firaset'*, Allah (azze ve celle) hazretlerinin nurlarından bir nurdur ki, ibadını ona hidayet eyler. (İbn Arabî, 2013, 215)

Firaset; hikemi ve şer'i olmak üzere iki kısımdır;

"*Ve halkın zahirinde onun için delail vardır ki, hikmet-i ilahiyye o delaile onların medlulatının irtibatı*

sebebiyle caridir ve ba'zan Tâhâllüf eder; velakin firaset-i hikemiyyede nadirdir. Zira o, edille-i adiyye-i za'ife üzerinde mevkuftur. Ve şer'iyyeye gelince Tâhâllüf etmez. Zira o, emr-i ilahidendir." (İbn Arabî, 2013,215)

Hazreti Şeyh bu bölümde yazdıkları malumatın '*maarif-i fikriyye*', ve '*ulum-i nazariyye*' ve '*ahkam-ı tecrübe*'ye dair olduğunu belirtir;

"*Bizim bu kitabımız, muhtaç oldukları şey hakkında havas ve avam için mevzudur."* Bu cümleden itibaren kadim felsefî gelenekte yer alan bilgiler verilir. Fütuhât-ı Mekkiyye'nin yedinci cildi, yüzkırksekizinci bölümde "*Feraset Makamının Bilinmesi ve Sırları"* başlığında ise, mesele tıbbu'r-ruhani ile irtibatlı olarak ele alınır. Buna göre feraset; 'tabiî' ve 'ilahî' olarak ikiye ayrılır. Daha önceki ayrımda yer alan 'hikemî' feraset, tabii ferasettir.

"*Bilmelisin ki, kul feraset özelliği kazandığında, feraset sahibi olduğu sonucuna varılan birtakım alametler taşır. Bir kısmı mizaç kaynaklı tabii alametler iken -ki bu hikemi ferasettir-, bir kısmı ruh, iman ve nefs kaynaklıdır -bu ise ilahi ferasettir. İlahi feraset müminin iç gözündeki (basiret) ilahi nurdur. Bu nur vasıtasıyla mümin, kendisine keşf olduğunda, ferasete konu olan şeyden meydana gelen hali ve kendisine ulaştıracak şeyleri bilir. Öyleyse müminin feraseti, tabii ferasetten daha geneldir. Çünkü tabii ferasetin verebileceği nihai bilgi, kötü ve iyi ahlakı bilmek, eşyada ve bütün bedeni hareketlerde acele ve yavaşlığa yol açan durumları öğrenmeyle ilgilidir."* (İbn Arabî, 2015, cilt VII, 370)

Feraset, bir mertebedir ve kalp gözünün açılması halidir; "*Öncelikle bilmelisin ki, iman feraseti müminin basiret gözüne verilmiş ilahi bir nurdur."* (İbn Arabî, 2015, cilt VII, 371) İlahi feraset nuru, sahibinin

yanında olmaksızın işlenen Allah'ın razı olduğu ve olmadığı hareketlerin bilgisini de verir. Böyle bir insan bir davranışı yaptıktan sonra bu nur sahibinin önüne gelir. Söz konusu davranış, kendisinden ortaya çıktığı organda bir alamet bırakır ve bu alameti sadece feraset sahibi bilebilir. (İbn Arabî, 2015, cilt VII, 370)

İlahi feraset nuru Allah ismine izafe edilir ve Hazreti Şeyhin ferasetle *'ilm-i neseb'* arasındaki ilişkiyi belirtmesi önemlidir. Batın ilimlerinden olan ilm-i neseb, kişinin nesebine dair bilgiyi ihtiva eder.

"*Allah ismi, bütün isimlerin hükümlerini kendinde toplayan isimdir. Çünkü feraset nuru, ahiret hayatında bedbahtlık ve mutluluğa yol açan kınanmış ve övülmüş hareketleri tanıtır. Feraset öyle bir dereceye ulaşır ki, bazı insanlar toprakta bir şahsın ayak izini gördüğünde, şahıs bulunmadan 'bu ayak mutlu bir insanın ayağıdır', 'şu bedbaht bir insanın ayak izidir' diyebilir. Nitekim gözcü izi takip ederek şöyle der; 'Bu izin sahibi söz gelişi beyazdır, gözü şaşıdır.' Böylece -adeta görmüşçesine- onun yaradılışını ve yaradılışına ilişen geçici durumları betimler. Bütün bunlar, şahıs görülmeksizin onun izinde görülür. Ensab ilminde buna göre hüküm verilir.*" (İbn Arabî, 2015, cilt VII, 371)

"*Feraset sahibi onunla dünya ve ahirette meydana gelebilecek iyilik ve kötülükleri, kınanan ve övülen davranışları, çirkin ve güzel ahlakı, tabiatın ve ruhaniliğin ortaya çıkarttığı durumları bilir. Ayrıca feraset sahibi, bu nur vasıtasıyla dini hükümleri de ayırt eder -ki bunlar, beş hükümdür. Öte yandan, bir hareketin dayandığı ilahi isimleri, hareketin sahibine bakan ulvi ruhları, yıldızların hareketlerinden ortaya çıkan alametleri de bu nur sayesinde öğrenir.*" (İbn Arabî, 2015, cilt VII, 372)

Feraset belli bir mertebenin karşılığı değildir;

"*Feraset, Allah nezdinden verilen bir şeydir. Tabiatı selim olan ve olmayan herkes buna ulaşır.*" (İbn Arabî, 2015, cilt VII, 374)

İlm-i Kimya

İlm-i Kimya ile Tıbbu'r-ruhani arasında hem usûl hem de mefhum benzerliği vardır. Kimya ilmi, iksiri bilmek demektir; "*Tabip ve kimyacı (simya) mahiyet olarak aynıdır. Her iki ilim de bir dönüştürme sanatıdır ki, 'iksir' bu işin sırrıdır.*"

Fütuhât-ı Mekkiyye'nin ilk cildi on dördüncü kısmında '*Müdavi'l-kulûm ve Kimya İlmi'* bölümü yer alır. Bu bölümde nefeslerin, nefeslerin muhakkiki olan kutupların ve bu kutupların sırlarının bilinmesi bahsinde;

"Bu kutbun öğrendiği ilk sır, dehirlerin (zaman) kendisinden oluştuğu birinci dehirdir. Ona verilen ilk fiil, yedinci göğün, başka bir ifadeyle oluş ve bozuluşun başladığı göğün ruhaniyetinin gerektirdiği fiildir. Yönetme ve sanatıyla demiri gümüşe özellikle de altına dönüştürür. Bu bilinmez bir sırdır. Bunun karşılığında zenginlik talep edilmez. Bilakis onun amacı, yetkinlik mertebesine ulaşabilmek için, sonun güzelliğidir ve o oluşum esnasında kazanılmıştır. Birinci mertebe felek hareketleri ve tabii sıcaklık vasıtasıyla madeni buharların kükürt ve cıva olarak birleşmesinden oluşur. Madende oluşan her şey, gayeyi ve başka bir anlatımla yetkinliği talep eder. Yetkinlik ise altın olmaktır. Fakat maden mertebesinde iken ona bir takım hastalık ve sıkıntılar ulaşır. Bunlar kendisini denge (itidal) hâlinden çıkartan aşırı kuruluk veya aşırı yaşlık veya sıcaklık veya soğukluktur. Böylelikle hastalık, söz konusu şeyde demir ya da pas veya kurşun gibi adlarla

isimlendirilen bir maden formu meydana getirir. Bu hâkime, ilacın kaynağı ve tedavilerin bilgisi verilmiştir. Bu ilaçların kullanımı, madenlerden yetkinlik mertebesini talep eden -ki yetkinlik altın olmaktı- şahsiyetine ilişen bu hastalığı giderir." (İbn Arabî, 2015, cilt I, 432)

Hazreti Şeyh iksire dair verdiği bilgilerin ilk defa verildiğini belirtir;

"*Her kim Hakkın yoluna bağlanırsa, (eşyanın) ona hakim olmasından sıyrılarak eşyaya hakim hale gelir. Hastalıkları ortadan kaldırmanın yöntemi budur. Bu konuyu bilene rastlamadığım gibi bu bölümün ya da bizim sözlerimizin dışında buna dikkat çeken ya da işaret eden veya bunu keşfeden birini de görmedim. Bu sanatkar, 'iksir' denilen bir varlığı meydana getirip onu dilediği madeni cisimlerin üzerine taşımak isteyebilir. Böylelikle iksir kendisini kabul eden madeni bedeni değiştirir. Bu durumda ilaç birdir ve o da iksirdir. Bazı cesetleri iksir kendi hükmüne çevirir ve söz konusu maden artık iksirin yaptığını yapar. Bu durumda yeni maden, (iksir için) 'vekil' diye isimlendirilir. Vekil diğer madeni bedenlerde etkili olur ve hükmünü uygular."* (İbn Arabî, 2015, cilt VIII, 37)

Muhyiddin İbn Arabî ilm-i kimyayı 'hikmet' açısından değerlendirir;

"*Bu bölümü zikretmemizin amacı, 'kimya' denilen alandaki iki yöntem arasında hikmet irtibatını öğretmektir. Niçin Kimya-yı saadet diye isimlendirildi? Çünkü onda zorunlu olarak bir mutluluk bulunduğu gibi Allah ehli olan insanların nezdinde bir ilave daha vardır ve bundan daha hayırlıdır. Bu ise bu kimyanın adamlara ait kemal derecesini kazandırmasıdır. Çünkü her mutluluk sahibine kemal verilmemişken her kemal sahibi mutludur. Her mutlu ise, kamil değildir."* (İbn Arabî, 2015, cilt VIII, 37)

İlm-i hikmet; kimya, astronomi, insan, maden, tabiat ve tıbbu'r-ruhani ilimlerini kapsar. Bu mânâ nedeniyledir ki, İbn Arabî hazretlerinin eserlerinde ilimler biri diğerinden ayrıştırılabilir mahiyette değildir. Hazreti Şeyhin eserlerinde yer alan farklı ilimler belli meseleler açısından ya da belli mevhumlar açısından tahlil edildiğinde mânâ daha anlaşılır hale gelir. Tıbbu'r-ruhani, ilm-i kimya ve feraset ilminin hakikati '*hastalık*' ve '*şifa*' mevhumlarıdır.

İbn Arabî hazretleri hastalık ve şifayı Kâinat kitabı üzerinden okur;

"*Cevher etkiden kurtulup suretini kendinden çıkarttığında ve kendisini etkiden koruduğunda, kemal mertebesine ulaşmış demektir. Bu özellik madenler arasında sadece altına özgüdür. Diğer suretlerde ise hastalık ve illetler vardır ve bunlar madenleri kemalden uzaklaştırır. Böylece civa, kurşun, demir, bakır ve gümüş ortaya çıkar. Maden toprak unsurundaki yerini terk ettiğinde hastalık üzere sürekli illetli kalır. Maden uzmanı alim, bu durumu bilip te öyle bir madeni kemal mertebesine ulaştırmak istediğinde bunu hastalığı ortadan kaldırmakla yapabilir. Hastalık ya bir fazlalık veya eksiklik iken tıpta tedavi, eksikliği gidermek veya fazlalığı azaltmakla mümkündür. Tabip eksiğe ilave yapan veya fazlayı eksilten kimsedir.*" (İbn Arabî, 2015, cilt IX, sayfa 143)

Şeyhi Ekber'e göre '*hastalık*' yaratılmış olmanın bir sonucudur ki, tüm alemi kuşatır. Bu mânâ üzere ilm-i kimya ve tıbbu'r-ruhanide hastalık aynı mahiyettedir. Sufi ıstılahta bu mânâ '*illet*' tâbir edilir. İbn Arabî hazretleri hastayı '*mahbus*' olarak ifade eder.[3] Eş-Şafi

[3] "*Hasta, Hakkın hapsinde bulunan demektir.*" (İbn Arabî, 2014, cilt 5, 124)

hastalıkları gideren, gayeleri verendir. Zira hastalıklar ancak gayelerin kaybolmasıyla -kemalat seferinin durmasıyla- ortaya çıkarlar. Şifa mertebesi, sahiplerini gayelerine ulaştıran mertebe demektir.

"İllet sebebin varsayılmasıdır ve Hakk illetin kendisidir. Bunun mânâsı; şifanın ancak Allah'tan olduğudur. O sebeplerin sebebidir. Şifayı bilhassa kendisine tahsis etmiştir. Şifa hastalığın giderilmesinin illetidir. Halbuki her illet şifa değildir. Sebepleri koyan Allah'tır. Allah sebepler için hükümler koymuştur. O hastalığı yarattığı gibi ilacı yaratmıştır. İllet sebep anlamındaysa hüküm O'na aittir, hastalık anlamındaysa da hüküm O'na aittir. Bu durumda illet hastalık anlamında ilaç iken sebep anlamındayken hikmettir. İllet, her durumda Hakk'tan kuluna dönük bir uyarıdır. (İbn Arabî, 2015, cilt IX, 181)

"Sufiler hastalığa 'illet' demişlerdir. Bunun nedeni illetin nedenliye (malul) nedenlinin illete bağlılığını görmeleridir. Bazı ilahi uyarılar, nefislerin doğası gereği kendilerinden hoşlanmadığı acılar ve sıkıntılar vasıtasıyla gerçekleştiği için bütün uyarıları toplayıcı bir isim olarak 'illet' ismini kullanmayı yeğlemişlerdir. Çünkü hastalık illet diye isimlendirilir ve o içerdiği zayıflık nedeniyle Allah'a dönüşte en büyük uyarılardandır. Allah sebepleri kendisinden alıkoyan perdeler yapmış, nefisler onlara yönelmiş, Allah'ı unutmuş, yaratıklar onlara bel bağlamışlardır. İllet sebebin aynı olsa bile, isim değişikliğinin de bir hükmü olmalıdır. Öyleyse illet sebebe zıttır, çünkü illet, özü gereği Allah'ı hatırlatır. Bu nedenle uyarıcı adının illete verilmesi daha yerindedir. Seni Allah'a döndürmeyen, O'na dair uyarmayan ve O'na dair bir bilinç uyandırmayan hiçbir sebep, illet değildir." (İbn Arabî, 2015, cilt IX, 224)

"O, Hâlik, Bârî, Musavvir ve Şâfî'dir. Hz. Peygamber'in 'Senden sana sığınırım' ifadesindeki 'senden' ifadesinde Hak

illetin kendisidir. Bu nedenle şifa, ancak Allah'tan olabilir, çünkü başka şifa veren yoktur. Bütün hastalıklara şifa veren Allah'tır. Allah sebepleri koymuş ve artık onların kaldırılması mümkün değildir. Sebepler için hükümler koymuş, reddedilmeleri mümkün değildir. O, sebeplerin sebebidir. Allah hastalığı yarattığı gibi ilacı yaratmıştır. Şifayı ise (ilaca değil), bilhassa kendisine tahsis etmiştir. Şifa hastalığın giderilmesinin illetidir. Halbuki her illet şifa değildir. Öyleyse her sebep sebeptir, fakat her sebep (sebebin) müsebbibi değildir. (-) İllet sebep anlamındaysa, hüküm ona aittir. Bu durumda illet hastalık anlamında ilaç iken sebep anlamındayken hikmettir. İllet, her durumda Hak'tan kuluna dönük bir uyarıdır. Bu uyarı, bazen kendisine gelen bir şeyle gaflet uykusundan uyandırmak şeklinde olabilir. Gelen ise hastalık ve sıkıntıdır." (İbn Arabî, 2015, cilt IX, 223)

"İlacın doğasını araştıran kimse, hastaya yerleşmiş olan hastalığın doğasına karşılık gelen şeyi bulur. Rahman ondan bu hastanın bulduğu sıkıntıyı giderir. Bu da Rahman'ın nefesindendir. O hâlde muhakkike göre bütün rızıklar bir ilaçtır. Çünkü alem, kendisi hakkında yok olmadan korkar. Çünkü varlığı yokluktan çıkmış ve varlığa aşık olmuştur. Ona göre kendisine baskın gelip onu yokluğa katacak bir şey bulunduğunda, bekasını sağlayacak ve hastalığın hükmünü ya da hastalık korkusunu ortadan kaldıracak şeyi aramaya süratle koşar. O, kendisiyle hayat bulduğu rızkı ve şifasının bulunduğu ilaçtır. Hangi türde olursa olsun durum böyledir. Gelişme özelliğindeki her şey, bitkidir. Gelişmesini sağlayan şey ise onun rızkıdır." (İbn Arabî, 2015, cilt IX, sayfa 150)

İbn Arabî hazretlerine göre şifa, ilaç mânâsında bir rızıktır. Allah'ın dışındaki her şey, özü gereği illetli ve malul (aynı zamanda hastadır), dolaylı olarak ise

sağlıklıdır. Çünkü yaratılmış olana sağlık, Allah kendisini sevdiğinde ilişir. Bu sevgi, tıpkı kendisine nafile ibadetlerle yaklaşan kullarını sevmesi gibi sebep sevgisiyle sevmektir. Hak söz konusu kullarını sevince, onların kulakları ve gözleri hâline gelir. Bu durumda yaratılmıştan hastalık ve illetlilik silinir, sağlıklı olur. Artık gözü görülen her şeye işler, kulağı duyulan her şeyi işitir. Özü gereği sağlıklı ve dolaylı olarak illetli olan ise varlığın Hak'tan başka bir şey olmadığını gören kimsedir. Öyleyse söz konusu varlıkta (Hakk), hakikati yönünden bir hastalık bulunmaz. Şu var ki, kendisine bakanların gözlerinde farklı suretlerde zuhur edince, mümkün varlıkların hükümleriyle O'nun hakkında hüküm verilir. Bu durumda Hakk, dolaylı olarak -ki kendisine bakanların gözlerine öyle ilişmiştir demektir bu- illetli zuhur eder. Kendiliğinde bulunduğu hakikat üzerindedir. Işığa da bakanların gözünde birtakım renkler ilişir. O ise kendiliğinde renkli değildir. İşte böylece sağlıklı olan illetli hale gelir. (İbn Arabî, 2015, cilt IX, 124)

"*Tabiat madene benzerken külli nefs -etki özelliğine sahip- feleklere benzer. Onların hareketinden unsurlarda edilgenlik gerçekleşir. Madende oluşan beden ise insanın cismi konumundadır. Madeni cesedin ruhu olan özellik ise insanın cismine cüz'i nefse benzer ki bu da üflenen ruhtur. Madeni cesetler, dış varlıklarının ortaya çıkmasını sağlayan kemal derecesini istemekle birlikte, oluşum hâlinde kendilerine bulaşan hastalıklar nedeniyle mertebe mertebe oldukları gibi kemal nedeniyle yaratılmış olan insanı da kemalden ancak kendisine ilişen hastalık ve illetler uzaklaştırabilir.*" (İbn Arabî, 2015, cilt VIII, 39)

Muhyiddin İbn Arabî Allah'ın uğruna insanı yarattığı kemalin halifelik olduğunu belirtir. Halifelik

resullerde risaletin özel bir makamıdır. "*Allah'ın resule kendilerine gönderildiği kimseler üzerinde hükümranlık yetkisi vermesi, 'halife yapmak' ve 'halifelik demektir.*" (İbn Arabî, 2015, cilt VIII, 38) Nefisler, kemal makamına meşru bir yolla çalışarak ulaşabilirler. Nefs, zatı bakımından ilahi takdirlerin ortaya çıkarttığı şeyleri kabul istidadına sahiptir. Bunun nedeni nefslerin tek bir madenden yaratılmış olmasıdır.

Tabibu'l-Ervah

Hazreti Şeyhin eserlerinde Tıbbu'r-ruhani ilmi ile ilgili en önemli mevhum 'tabibu'l-ervah'tır. Beden tabibinin karşısına yerleşen bu mevhum, ilmin kapsamı ve mahiyetini izhar eder. Tıbbu'r-ruhani' Hazreti Resulullah'tan varislerine gelen bir mirastır. Tıbbu'r-ruhani ilminin sahibi '*tabibu'l-ervah*'tır. Tabibu'l-ervah'ın vazifesi 'ilm-i Tıbbu'r-ruhani'nin hem sınırlarını hem de mahiyetini ifade eder.

"Tabibu'l-ervah -ki peygamberlerdir- ahlakı tedavi eder ve nefsani amaçları öğüt, zikir, tavsiye, yüce davranışlar, hakkında uyarı gibi hususlarda yönetir ve tedavi eder. Ayrıca Allah'ın, insanların ve yüce ruhların nezdinde mutluluk sağlayan övülen davranışları öğreterek ahlakı tedavi eder." (İbn Arabî, 2015, Cilt VII, 373)

'Tabibu'r-ervah tasavvufta seyrü-süluk yapan müridlerin şeyhidir.

"*Tabibu'l-ervah, dinin herkese açık kurallarını, tarikat ve hakikati Allah'a ulaşmaya talip olanların nefislerindeki hastalıkları tedavi etmesine imkân verecek derecede bilir. İmkani ahkamı/sonradan yaratılmış şeylerle ilgili hükümleri, insanın arazlarını ve gafletine sebep olacak şeyleri kaldırmaya çalışır. Çünkü bu hükümler, karanlık*

örtüleri, sağlam bağları, değersiz/süfli sıfatları 'vücudi sırra, ruhani ruha, vicdani kalbe uymayan sapkın huyları', nefsi, hayvani mizacı, istilzam eder. (-) Bu kalbi illetlerin ve nefsi manevi illetlerin tabibleri, şeyhlerin büyükleri olan tarikat ve hakikat alimleridir. Onlar basiretlerinin nüfuzuyla, talib ve sâlikdeki bu hastalıkları görür, bunların tedavisi için ne gerekli, hastalığın şiddet ve zayıflığı ne kadar, hangi hâl ve makamda, vs. bütün bunları bilirler. Nefislerin tabibi Rabbani alimdir." (Küçük, 2016, 269)

Tabibu'l-ervah[4], hasta cevheri -ki hastalığı kemal yolundan alıkoymuştur- tekrar yoluna çevirir. Bu sayede onu yönetmesi mümkün olur ve sağlığını koruyabilir. Ayrıca kemale ulaşma yolunda, kendisiyle kemal mertebesi arasında engel teşkil edecek 'başkalaşma' mevzilerinin kalıntılarından da onu korur. Allah Teala bu cevhere kemale ulaşma yolunda böyle yapmış, onu hasta ve malul ederek maksadına -kemal mertebesi- ulaşmasını engelleyecek kimseleri ona musallat etmiştir. Bunun nedeni insan türünün maslahatıdır. Allah insanın zorunlu olarak birtakım araçlara muhtaç olduğunu bilir. Bu araçları elde etmesi ise bu cevherde söz konusu hastalıkların bulunması ve onun yolundan ayrılmasıyla mümkün olabilir. Bu nedenle Allah kendi ehlinden olan güvenilir insanların dışındakilerden, cevherdeki hastalıkları gidermenin bilgisini gizlemiştir. Onlar ise

---

4 Benzer anlamda İbn Arabî şarihlerinden olan Kaşani'ye göre 'tabibu'l-ervah'; "*kalp illetlerinin ve nefsani hastalıkların doktorları, şeyhlerin büyükleri olan tarikat ve hakikat alimleridir. Onlar basiret gücüyle, süluk etmek isteyenlerde bu gibi hastalıkları gözlemlerler ve onların sahiplerindeki azlık-çokluk, şiddetli ve zayıflık gibi farklı hükümlerinin neden olduğu az veya çok perdelenmeyi bilirler; ayrıca, bu hastalıklardan hangisinin hangi özelliğiyle hangi insanda bulunduğunu bilirler.*" (Kaşani,2015,347)

Allah'ın aleme yerleştirdiği hikmeti bulunduğu hâlde bırakacağını bilenlerdir. (İbn Arabî, 2015, cilt IX, 144)

"Tabibu'l-ervah insan için yeni bir yaradılış meydana getiremez; 'Rabb'in yaratmayı ve ahlakı (hulk ve hilkat) tamamlanmıştır.' Öyleyse yapılabilecek nihai şey, kullanım yerlerini açıklamaktır. Yaradılışı mutedil biri Allah nezdinde mutluluk sağlayan şeyleri bilmiyorsa, bu bilgiye ulaştıracak birisine -ki Allah'ın peygamberidir- muhtaçtır ve Allah nezdinde mutluluğu sağlayacak şeyleri bilenlere sormalıdır." (İbn Arabî, 2015, cilt VII, 373)

Tabibu'l ervah, feraset nuruna sahiptir, kişiyi aşama aşama tedavi eder;

"*Ferasete konu olan kişinin yararının nerede bulunduğunu bilen iman ferasetinin sahibi biri gelir ve insanın kınanmasına yol açan ya da kendisinden kınanmış olarak bir hareketin çıktığını gördüğünde, onu yönlendirir. Böylece -kendisini hükmü altına almak üzere- nefsini teslim edinceye kadar onu kontrol eder. Bu insan (itidalden) sapmış ise, seyrü sülukunda mücahede ve riyazet yolunu takip eder. İtidal hâlinde ise, sülukunda gönlü hoş ve haz alan, sevinen, mutlu birisi hâline gelir. Başkasına güç gelen işler, ona kolaylaşır."* (İbn Arabî, 2015, cilt VII, 374)

HATİME

İlim seferi, Ekberi yolcunun menzillerindendir. Muhyiddin İbn Arabî hazretlerinin okulunda talebe olmanın gereği olan bu mânâ, aynı Kur'an seferi gibi hayat boyu sürer.

Kur'an-ı Kerim 'sadra şifa'dır. Sadır, insanın manevi cihetinin mekanıdır ki kalb bu mekandadır. Kur'an-ı Kerim'de zikredilen hastalıklarla ilgili ayetlerin tamamının kalb ile ilgili olması, şifanın mahiyetini işaret eder. Bu mânâda olmak üzere Efendimiz (s.a.s.) hem Kur'an-ı Kerim'i hem de şifanın mahiyetini idrak etmek için anahtar hükmündedir.

Efendimiz (s.a.s.) için Muhyiddin İbn Arabî hazretleri *'iksir'* tabirini kullanır. İksir, ilm-i simya'ya dair bir mevhumdur ve madenlerin altına çevrilmesinde bir ecza mânâsını taşır. Bu mânâda Efendimiz (s.a.s.) madeni altına çeviren *'tabibu'l-ervah'*tır. Şifa yolcusunun rehberi Efendimizdir (s.a.s.) ve şifaya yolculuk sünnet-i seniyyeye ittiba ile olur. Kur'an-ı Kerim Resullullah Efendimiz'e (s.a.s.) salavatı emreder. Hem namaz için hem de zikir olarak salavatlar vardır ve salavat zikri de şifadır.

Sünnet-i seniyye, külli bir mânâdır ve her külli mânâda olduğu gibi mertebelidir. Yolculuk da tek düze değil farklı mertebelere sahiptir. Sünnet-i seniyye, yolculuğun her devrine dair ilkeleridir. İlke ile

ruh aynı mânâdır. Sünnet-i seniyyeye ittiba varsa yolcudan, yolcu olan kalpten söz ediyoruz.

İlkeler yolun olmazsa olmazıdır lakin işin esası muhabbettir. Muhabbet varsa feyz olur, muhabbet varsa ilim olur, muhabbet varsa yol ve yolculuk olur. Salavat, muhabbetin anahtarıdır ki bu mânâda şifadır. Tarihte zikri sadece salavat olan tarikler yer almıştır ve her tarikin zikrinde de salavat yer alır. Pirlerin evradlarında salavatlar yer alır ve bazı alimler bu salavatlara dair şerhler kaleme almışlardır. Salavat, şifaya yolculuğun ayrılmaz ilkesidir.

İlm-i Tasavvuf, hâl ilmidir. Sünnet-i seniyyenin kalbi Efendimiz'in (s.a.s.) hâl'idir ki tasavvuf bu mânânın ilmidir. Yolcu olan kalptir ve şifa yolcusu olan kalb, bu ilmin mihmandarlığındaki yolcudur. Yolculuğun menzili Efendimiz'dir (s.a.s.) ve bu menzile Efendimizin (s.a.s.) ilkeleriyle, sünnet-i seniyyeye ittiba ile varılır.

İlm-i tasavvuf da sünnet-i seniyye gibi külli bir mânâdır ve kendi içinde mizaçlara göre farklı kapılar ve usuller yer alır. Her biri Efendimize (s.a.s.) ulaşan silsilelere sahip kapılar, farklı mizaçlardaki yolculara hizmet eder. Her kapının kendine has usulleri vardır lakin ilkeler hepsinde aynıdır. Efendimiz'in (s.a.s.) hâl'inden söz etmek İslam'ın kalbinden söz etmektir. Şeriat, tarikat, hakikat olarak sıralanan yolculuk devirleri, sonu marifetle ve hikmetle tamamlanan şifa seferidir. Dört kapı (Kadiriyye -Rifaiyye- Nakşiyye-Bedeviyye) ve bu kapıların altında yer alan kollardan oluşan tarikler, şifa yolcularına feyz ve ilim sunma vazifelerini icra etmektelerdir.

İlm-i tasavvuf, hadis ve fıkıh ilimlerinden farklı olarak, sadece bilmek değil olmak üzere bir ilmi ifade

eder. İnsanın yaratılış gayesi doğrultusunda kemale erişmesi ilm-i tasavvufun esasıdır.

"Ey Rabbimiz nurumuzu bizim için tamamla, bizi bağışla" (Tahrim, 8)

Kaynakça

Bosnevi, A. (2016), *"Lübbü'l-Lübb fi Beyani'l-Ekli ve'ş-Şürb", Tasavvuf ve Tıp; Selim Kalbin Fizyolojisi*, Hülya Küçük, Zeynep Arzu Yeğin, Ensar Neşriyat, İstanbul.

Çakmakoğlu, M. M. (2007), *İbn Arabî'de Ma'rifetin İfadesi*, İnsan Yayınları. İstanbul.

Cürcani, S. Ş. (2014), *Ta'rifat, Tasavvuf Istılahları*, (Tercüme Abdulaziz Mecdi Tolun), Litera Yayıncılık, İstanbul.

Göletderevî, M. Y. (2007), *Miftahu't-Turuk*, Geylani Kitabevi, İstanbul.

Göletderevî, M. Y. (2011), *Miftahu'l-Usul,* Geylani Kitabevi, İstanbul.

Hakim, S. (2017), *İbnü'l-Arabî Sözlüğü*, Alfa Yayınları, İstanbul.

İbn Acibe, A. (2014), *Şeriat-Tarikat-Hakikat, İlahi Fetihler*, (Tercüme Dilaver Selvi) Semerkand Yayınları. İstanbul.

İbn Arabî, M.(1997), *Mevaki'un Nücu*m, Kitsan.

İbn Arabî, M. (2013), *Tedbirat-ı İlahiyye*, İz Yayıncılık.

İbn Arabî, M. (2015), *Fütuhât-ı Mekkiyye*, (çev. Ekrem Demirli) Litera Yayıncılık, İstanbul.

İbn Arabî, M. (2016), *Manevi Seferler, el-İsfar an Netaici'l-Esfar*, (Çev. Muhammed Bedirhan), Nefes Yayınları. İstanbul.

Kaşani, A. (2015), *Tasavvuf Sözlüğü*, İz Yayıncılık, İstanbul.

Konevi, S. (2011), *Esma-i Hüsna Şerhi*, İz Yayıncılık, İstanbul.

Küçük, H. & Yegin, Z. A. (2016), *Tasavvuf ve Tıp*, Selim Kalbin Fizyolojisi, Ensar Neşriyat, İstanbul.

Ragıp el-İsfahani (2010), *Müfredat*, (çev. Yusuf Türker), Pınar Yayınları, İstanbul.